ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Год выдання 37-ы
№ 12 (2281)
11 лютага 1969 г.
АЎТОРАК
Цана 4 кап.

ПАРКІ культуры і адпачынку — гэта не толькі зялёныя зоны, куды людзі прыходзяць адпачываць ад гарадскога тлуму і шуму. Гэта яшчэ і найбольш масавыя, бадай, па ахопу насельніцтва культурна-асветныя ўстановы, своеасаблівыя па формах работы.

Вопыт Віцебскага парка «Мазурына», Брэсцкага і Гомельскага гарадскіх паркаў красамоўна сведчыць, якой цікавай і шматграннай можа быць гэтая работа. Названыя і многія іншыя паркі рэспублікі не абмяжоўваюцца толькі сваёй тэрыторыяй—іх работнікі праводзяць турысцкія паходы па месцах баявой і працоўнай славы, прыцягваюць да ўдзелу ў мерапрыемствах шматлікія арганізацыі, імкнуцца ахапіць розныя па ўзросце групы насельніцтва.

Нядаўна Савет Міністраў Саюза ССР прыняў пастанову «Аб мерах па паляпшэнні арганізацыі масавага адпачынку і культурнага абслугоўвання насельніцтва». Прадугледжваюцца канкрэтныя меры, каб умацаваць «індустрыю адпачынку»—матэрыяльна-тэхнічную базу паркаў, папоўніць гарадкі забаў новымі атракцыёнамі, перавесці танцавальна-канцэртныя залы, як і ў цэлым паркі, на круглагадавую работу. Будуць створаны вучэбна-метадычныя цэнтры паркавай работы. Шырокае развіццё атрымаюць разнастайныя

ВАС ЗАПРАШАЕ ПАРК...

формы культурнага адпачынку як у горадзе, так і ў вёсцы. Будзе палепшана сістэма аплаты працы работнікаў паркаў.

Няма сумнення, што ўздыму работы гэтай важнай групы культасветустаноў будзе садзейнічаць і Усесаюзны агляд паркаў культуры і адпачынку, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Агляд праводзіцца са студзеня 1969 года па верасень 1970 года.

Асноўная задача агляду—садзейнічаць актыўнаму ўдзелу паркаў у ажыццяўленні задач камуністычнага будаўніцтва, прапагандзе рашэнняў XXIII з'езда КПСС і Пастановы ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна», значна павысіць іх ролю ў арганізацыі культурнага адпачынку насельніцтва.

У час агляду паркі культуры і адпачынку павінны арганізоўваць цыклы лекцый, дакладаў, гутарак, «ленінскія чытанні», кіналекторыі, праводзіць тэматычныя дні і вечары, сустрэчы з ветэранамі партыі, наладжваць выстаўкі аб жыцці і рэвалюцыйнай дзейнасці Уладзіміра Ільіча, выстаўкі, прысвечаныя барацьбе партыі і ўсяго народа за ажыццяўленне ленінскіх запаветаў, за хутчэйшую пабудову камунізма ў нашай краіне, ярка паказваць усенароднае сацыялістычнае спаборніцтва за дастойную сустрэчу ленінскага юбілею.

Разам з камсамольскімі арганізацыямі спецыяльна для моладзі яны павінны наладжваць святы юнацтва, вечары камсамольскай славы, выстаўкі, конкурсы, агляды, паходы па месцах баявой і рэвалюцыйнай славы, выхоўваць у падрастаючага пакалення вернасць ленінскім рэвалюцыйным традыцыям, любоў да ведаў і працы, няспынна клапаціцца пра рост іх культурнага ўзроўню.

Задачы, як бачым, вельмі вялікія. І будуць яны выкананы толькі ў тым выпадку, калі работнікі паркаў арганізуюць сваю работу цікава і займальна, здолеюць выкарыстаць увесь багаты арсенал выхаваўчых сродкаў, што маюць у сваім актыве.

Справа гонару нашых паркаў—прыняць самы актыўны ўдзел у творчых справаздачах тэатральна-канцэртных арганізацый, правядзенні вечароў паэзіі і музыкі, паказе лепшых мастацкіх, хранікальна-дакументальных і навукова-папулярных фільмаў пра Леніна, правядзенні конкурсаў і аглядаў самадзейных мастацкіх калектываў, вакалістаў, чытальнікаў, інструменталістаў, выставак твораў народных умельцаў. Гарадскія паркі павінны прыняць удзел ва Усесаюзнай пераклічцы сельскіх клубных устаноў, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, памагчы стварыць добрыя паркі ў вёсках, навучыць сельскіх культработнікаў арганізоўваць і праводзіць народныя святы-гулянні.

З красавіка 1969 па жнівень 1970 года ў краіне праводзіцца Усесаюзны фестываль тэатралізаваных свят, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Беларускія паркі прымуць, вядома, самы актыўны ўдзел у гэтым творчым конкурсе. Трэба спадзявацца, што Беларускае тэатральнае аб'яднанне стане тут першым памочнікам паркаў.

Лепшым паркам культуры і адпачынку, якія выканаюць усе ўмовы агляду, будуць прысвоены званні лаўрэатаў і дыпламантаў агляду, ля ўваходу ў паркі будуць умацаваны Ганаровыя дошкі з надпісамі «Пераможцу ўсесаюзнага агляду паркаў 1969—1970 г.г. у гонар стагоддзя з дня нараджэння У. І. Леніна». Дзесяць лепшых паркаў атрымаюць памятныя сцягі Міністэрства культуры СССР, ЦК ВЛКСМ, рэдакцыі газеты «Известия» і ЦК прафсаюза работнікаў культуры, якія праводзяць гэты агляд. Шмат прызоў, узнагарод і прэмій прадугледжваецца для работнікаў паркаў-пераможцаў.

Тыя паркі культуры і адпачынку, чые тэатралізаваныя святы будуць прызнаны лепшымі, узнагароджваюцца спецыяльнымі дыпломамі, а арганізатары свят, аўтары сцэнарыяў, рэжысёры і мастакі—дыпломамі і грашовымі прэміямі,ім будзе прысвоена званне дыпламантаў і лаўрэатаў фестывалю.

Няма цяпер такой бібліятэкі, дзе б не думалі пра тое, як лепш падрыхтавацца да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Вось і ў бібліятэцы імя Дзяржынскага Дзяржынскага раёна падрыхтавана тэматычная выстаўка з твораў самога Уладзіміра Ільіча і з кніг, прысвечаных вялікаму правадыру. Паклапацілася пра гэта загадчыца бібліятэкі Людміла Какарская.

Фота А. ЛУКАШОВА.

ПЛАНЫ, ЗАДУМЫ, СПРАВЫ

Расказвае адказны сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР В. П. СМОЛЯР

Кінематаграфісты заўсёды ганарацца тым, што Уладзімір Ільіч Ленін назваў кіно самым важным з усіх мастацтваў. І гэта асабліва часта мы ўспамінаем цяпер, калі рыхтуемся да стагоддзя з дня нараджэння Ільіча. Зусім натуральна, што сённяшняя наша работа, нашы планы і задумы вызначаюцца гэтай вялікай падзеяй у жыцці краіны.

Некалькі дзён назад на сумесным пасяджэнні праўлення Саюза кінематаграфістаў рэспублікі і Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі быў зацверджаны план работы «Беларусьфільма» на 1969-70 гады. Была падрабязна абмеркавана ленінская тэматыка ў мастацкім і дакументальным кіно. Да дня вялікай даты плануецца выпусціць мастацкі фільм «Крушэнне імперыі», некалькі дакументальных стужак, такіх, як «Пісьмы да Ільіча», «Крэйсер ля дарогі», пра паплечнікаў Леніна — Дзяржынскага, Бонч-Бруевіча...

Ленін і яго неўміручая справа — вось асноўная тэматыка лекцый, якія праводзяцца Беларускім аддзяленнем Усесаюзнага бюро прапаганды кінамастацтва ў клубах, дамах і палацах культуры, кінатэатрах, навучальных установах рэспублікі. З пачатку года прачытана ўжо звыш дзвюхсот лекцый на такія тэмы, як «Вобраз У. І. Леніна ў кіно», «Вобраз камуніста ў кіно», «Вялікі Кастрычнік у савецкім кінамастацтве», «Гісторыка-рэвалюцыйны фільм», «Вобраз Леніна — вобраз рэвалюцыі», «Новае ў кіналеніняне» і г. д. Кожная лекцыя суправаджаецца паказам урыўкаў з мастацкіх і дакументальных фільмаў.

Сёлета ў рэспубліцы плануецца правесці вялікі кінафестываль, прысвечаны стагоддзю з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. У час фестывалю адбудуцца сустрэчы гледачоў з артыстамі і рэжысёрамі—стваральнікамі фільмаў аб Леніне, фільмаў на гісторыка-рэвалюцыйную тэму.

Акрамя гэтага, мяркуем наладзіць святочныя канцэрты ў гонар дня нараджэння Ільіча, у якіх прымуць удзел лепшыя артысты кіно.

Думаю, што многія чытачы «Літаратуры і мастацтва» з'яўляюцца пастаяннымі наведвальнікамі кіналекторыяў, якіх у рэспубліцы дзевяноста. Ва ўсіх іх адбудуцца канферэнцыі, прысвечаныя стогадоваму юбілею У. І. Леніна.

З іншых мерапрыемстваў, прысвечаных вялікай даце, варта нагадаць і такія. Мы арганізуем вялікую фотавыстаўку, якая рэтраспектыўна пакажа, як увасабляўся вобраз Уладзіміра Ільіча Леніна ў кіно. У канцы года мяркуецца правесці агляд аматарскіх кінафільмаў, звязаных з ленінскай тэматыкай.

Значнае месца ў рабоце саюза сёлета зойме падрыхтоўка і правядзенне міжрэспубліканскага кінафестывалю. Гэтыя фестывалі — у іх прымаюць удзел рэспублікі Прыбалтыкі і Малдавія — сталі ўжо традыцыйнымі. Летась гасцей прымалі ў сябе латышы. Сёлета гаспадарамі фестывалю будуць беларусы. Фестываль у Мінску абяцае быць цікавым і насычаным — кожная рэспубліка вынясе на суд журы і гледачоў два мастацкія фільмы, дакументальныя і навукова-папулярныя стужкі, чатыры кіначасопісы, 10 хранікальных сюжэтаў. Неўзабаве ў Мінск прыедуць прадстаўнікі рэспублік — удзельніц фестывалю, каб абмеркаваць усе пытанні, звязаныя з будучым святам кіно.

Наогул трэба адзначыць, што творчыя сувязі беларускіх кінематаграфістаў з дзеячамі кіно братніх рэспублік мацнеюць з кожным годам. Сёння, напрыклад, мы сустракаем групу ўкраінскіх работнікаў навукова-папулярнага кіно, з якой абмяняемся вопытам. Паглядзім, што добрага ёсць у суседзяў, пакажам сваё.

Для гэтай жа мэты запрошана ў Мінск група работнікаў Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага.

У сваю чаргу, беларускія кінематаграфісты пабываюць сёлета з творчымі камандзіроўкамі на многіх студыях краіны.

Адзін з галоўных абавязкаў нашага саюза — садзейнічаць стварэнню высокамастацкіх, высокаідэйных фільмаў. У бліжэйшы час будзе склікана творчая канферэнцыя, прысвечаная вынікам работы кінадакументалістаў у 1968 годзе.

У сакавіку плануецца пленум праўлення саюза, на якім будуць абмеркаваны праблемы мастацкага кіно. Клопатам аб развіцці беларускага кінамастацтва прадыктавана і маючая адбыцца ў гэтым годзе нарада кінакрытыкаў.

Думаю, што пэўную карысць прынясе і плануемая на сёлета нарада, у якой прымуць удзел два саюзы — кінематаграфістаў і пісьменнікаў. Мэта нарады — прыцягнуць да работы ў кіно лепшыя літаратурныя сілы.

У апошні час у нас хутка развіваецца мастацтва тэлефільма. Ёсць тут пэўныя здабыткі, не абыходзіцца і без промахаў. Менавіта пра работу аб'яднання «Тэлефільм» і пойдзе гаворка на пасяджэнні праўлення саюза, якое правядзём у гэтым годзе на Мінскай тэлестудыі.

Клапоцімся мы і пра тое, каб творчы актыў удасканальваў майстэрства, абнаўляў і ўзбагачаў тэарэтычны багаж. У мінскім Доме мастацтваў дзейнічае семінар па гісторыі беларускага кіно. Апрача таго, для работнікаў і актыву студыі «Беларусьфільм» тут рэгулярна дэманструюцца ўсе карціны, што выпускаюцца на кінастудыях краіны, а таксама найбольш цікавыя зарубежныя стужкі. Абмеркаванні, спрэчкі, дыскусіі — усё гэта спрыяе стварэнню патрэбнай творчай атмасферы.

Мы разумеем вялікую адказнасць савецкага кінамастацтва, усведамляем высокія задачы, што стаяць перад ім напярэдадні такой важнай гістарычнай даты, як 100-годдзе з дня нараджэння У. І. Леніна. Хочацца думаць, што намечаныя мерапрыемствы хоць у невялікай ступені памогуць ажыццяўленню гэтых задач.

З ЮБІЛЕЙНАЙ МАСТАЦКАЙ

Б. УС. РАЗВЕДКА ПАД БАРЫСАВАМ. (Г. К. Арджанікідзе).

ПАЭТ І МУДРЭЦ ЗЛІЛІСЯ Ў ІМ У АДНО. *М. Гоголь*

ал. Ул. ПАШЧАСЦЕВА.

НЕПАДКУПНАЯ СЛАВА НАРОДНАЯ

Кандрат КРАПІВА

У гэтыя дні савецкая грамадскасць шырока адзначае знамянальную дату ў гісторыі рускай літаратуры—200-годдзе з дня нараджэння вялікага байкапісца Івана Андрэевіча Крылова.

Творчасць Крылова прыпадае на канец XVIII і першую палову XIX стагоддзя—эпоху, адзначаную гераічным подзвігам Радзішчава, азораную паўстаннем дзекабрыстаў. Старэйшымі і малодшымі сучаснікамі Крылова ў літаратуры былі Дзяржавін і Жукоўскі, Пушкін і Лермантаў, Грыбаедаў і Гоголь. Да гэтай кагорты карыфеяў, якая здабыла рускай літаратуры сусветную славу, бясспрэчна належыць і Іван Андрэевіч Крылоў.

На цярністы шлях паэта-сатырыка Крылоў ступіў рана. У юнацкія гады пісаў сатырычныя вершы, памфлеты, камедыі, многія з якіх не ўбачылі свету. Іншыя друкаваліся, ставіліся на сцэне і стварылі яму рэпутацыю здольнага літаратара. Мы б цяпер сказалі—здольнага пачынаючага пісьменніка. Цяжка, аднак, уявіць нам Крылова пачынаючым пісьменнікам. У народзе ведаюць і любяць яго як «дзядулю Крылова». Трэба думаць, што такое ўяўленне звязана з жанрам, у якім Крылоў больш за ўсё праславіўся. Праз прызму крылоўскіх баек праглядвае глыбокая мудрасць і вялікі жыццёвы вопыт іх аўтара. А гэта ў думках чытача асацыіруецца са сталым ўзростам. Ды і пісаць байкі Крылоў пачаў сапраўды ў сталым узросце, калі яму было ўжо гадоў пад сорак.

Байка—жанр старажытны. Вядзе сваю радаслоўную ад самога паўлегендарнага Эзопа. За многія вякі свайго існавання яна служыла народам розных кантынентаў, грамадству розных фармацый, не столькі праслаўляючы дабрачыннасць, колькі выкрываючы грамадскія заганы і чалавечыя слабасці. Больш як сто пяцьдзесят гадоў выконваюць гэту пачэсную ролю і неўміручыя байкі Крылова. Такая іх роля як не трэба больш адпавядала светаразуменню аўтара. Знаходзячыся пад уплывам перадавых ідэй свайго часу, Крылоў і ў папярэдняй сваёй творчасці накіроўваў сатырычныя стрэлы на заганы грамадскага ладу прыгонніцкай Расіі. Байка давала яму магчымасць, прыкрываючыся алегорыяй, выкрываць гэтыя заганы з большай глыбінёй і з меншай рызыкай.

Мудрыя, дасціпныя, па-народнаму простыя, напісаныя сакавітай мовай, байкі Крылова любяць людзі ўсіх станаў і ўзростаў. Ад дашкольнага ўзросту да глыбокай старасці байка спадарожнічае чалавеку ў жыцці, навучаючы распазнаваць дабро і зло, праўду і крыўду, адрозніваць вялікае ад нікчэмнага, высакароднае ад пошлага і нізкага. Яна дае алгебраічныя формулы грамадскіх з'яў, трапныя характарыстыкі людзей і чалавечых адносін. Мудрымі выслоўямі байкі карыстаюцца людзі ў штодзённым жыцці. Да яе аўтарытэту звяртаюцца гаспадарнікі і вучоныя, журналісты і палітыкі. Байка як вострая ідэйная зброя служыла працоўным нашай краіны ў іх барацьбе за Савецкую ўладу і ў змаганні з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Такімі з'яўляюцца байкі Крылова.

Крылоў не першы ў рускай літаратуры пачаў працаваць у гэтым жанры. Байкі пісалі як яго папярэднікі, так і сучаснікі: Сумарокаў, Хемніцэр, Дмітрыеў, Ізмайлаў, Хвастоў. Яны шмат зрабілі для развіцця гэтага жанру. Але ўсімі сваімі яркімі колерамі заззяла байка пад пяром Крылова. Бялінскі, высока ставячы таленавітасць Крылова, адзначаў наяўнасць у яго дваякага таленту: паэтычнага і таленту быць народным. Спалучэнне гэтых двух талентаў і дало магчымасць Крылову ўзняць байку на такую вышыню, на якой яна яшчэ ніколі не была ў рускай літаратуры.

«Можна сказаць,—заўважае Бялінскі,—што ён стварыў байку».

Прадракаючы слаўную будучыню творам Крылова, вялікі крытык пісаў: «Колькасць чытачоў Крылова няспынна будзе павялічвацца, па меры павелічэння пісьменных людзей у Расіі. Байкі яго даўно ўжо вывучаны напамяць адукаванымі і паўадукаванымі саслоўямі ў Расіі; але з часам яго будзе чытаць увесь народ рускі. Гэта слава, гэта трыумф! З усіх радоў славы, самая прыемная, самая вялікая, самая непадкупная слава народная».

Сёння ўсе мы з'яўляемся сведкамі таго, што прадказанне Бялінскага поўнасцю збылося. Крылова чытае не толькі ўвесь рускі народ, але ўсе народы нашай шматнацыянальнай краіны. Тыражы яго кніг налічваюць мільёны экземпляраў.

Неўміручыя творы Крылова служылі і нашаму беларускаму народу, дапамагаючы змагацца супраць крыўды і прыгнёту, за чалавечую годнасць, за права людзьмі звацца. Служылі яшчэ тады, калі ў нас не было сваіх байкапісцаў. І з'явілася байка ў беларускай літаратуры таксама дзякуючы дабратворнаму ўплыву Крылова. Яна служыла вострай сатырычнай зброяй нашым народным паэтам Янку Купалу і Якубу Коласу ў іх змаганні з царскім самадзяржаўем. Слаўныя крылоўскія традыцыі захоўваюцца ў беларускай літаратуры і сёння.

Разам з усімі савецкімі людзьмі працоўныя Беларусі выказваюць сёння сваю любоў і пашану да геніяльнага байкапісца Івана Андрэевіча Крылова, удзячныя яму за цудоўныя творы, якія ён падарыў чалавецтву.

ВЫДАЕЦЦА Ў МАСКВЕ І ЛЕНІНГРАДЗЕ

У тэматычных планах цэнтральных выдавецтваў краіны на 1969 г. прадугледжваецца выданне раду твораў беларускіх пісьменнікаў і дзеячоў мастацтва.

У выдавецтве «СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ» у перакладзе на рускую мову выйдуць у свет аповесці С. Грахоўскага «Рудабельская рэспубліка» і П. Кавалёва «Падзенне Хвядоса Струка», раманы І. Навуменкі «Вецер у соснах» і А. Савіцкага «Палын—зелле горкае».

З навінак беларускай паэзіі будуць выдадзены зборнікі А. Вярцінскага «Вяртанне», Н. Гілевіча «Галубіная крыніца», А. Русака «Прыляцелі ветры».

Перавыдаюцца раманы І. Мележа «Людзі на балоце» і «Подых навальніцы».

З работ беларускіх крытыкаў выйдзе ў свет кніга Н. Пашкевіча «На эпічным напрамку».

Выдавецтва «ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА» рыхтуе да выдання ў перакладзе на рускую мову выбраныя творы П. Броўкі (у двух тамах) і К. Чорнага.

У выдавецтве «ЛЕНГИЗ» выйдзе ў свет зборнік «Беларускія аповесці», у які ўключаны творы Я. Брыля «На Быстранцы», В. Быкава «Альпійская балада», У. Караткевіча «Сівая легенда», А. Кулакоўскага «Нявестка», У. Паўлава «Спелыя травы».

«ВОЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО» ў серыі «Бібліятэка юнага патрыёта» выпускае кнігу апавяданняў Я. Брыля «У глухую поўнач».

Выдавецтва «ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА» пазнаёміць юных чытачоў са зборнікам вершаў Э. Агняцвет «Хто пачынае дзень?», кнігамі апавяданняў А. Пальчэўскага «Хустка і гальштук» і аповесцю Л. Прокшы «Хлопчык у вялікіх ботах».

Выдавецтва «МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ» прапануе чытачам зборнікі твораў В. Быкава, Б. Сачанкі і У. Караткевіча.

У серыі «Бібліятэчка выбранай лірыкі» выйдзе зборнік вершаў Р. Барадуліна.

Выдавецтва «СОВЕТСКИЙ КОМПОЗИТОР» выпускае сёлета партытуру Трэцяй сімфоніі Л. Абеліёвіча, вакальны цыкл Г. Вагнера для барытона і фартэпіяна — «Настроі» на вершы Г. Дубровіна, лірычную паэму «Беларускія песні» маскоўскага кампазітара А. Фляркоўскага для сапрана, тэнара, змешанага хору ў суправаджэнні фартэпіяна. Упершыню гэты твор быў выкананы Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлай БССР пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Р. Шырмы.

Выдавецтва «СОВЕТСКИЙ ХУДОЖНИК» запланавала рад выданняў пра Беларусь і яе мастакоў. У свет выйдзе кніга ўспамінаў народнага мастака БССР З. Азгура «Тое, што помніцца». Буклет «І. Ахрэмчык» пазнаёміць аматараў мастацтва з творамі народнага мастака рэспублікі; камплект з дзесяці паштовак — з рэпрадукцыямі карцін беларускага мастака М. Савіцкага, а таксама «Белавежская пушча» — восем каляровых паштовак пра выдатны запаведнік прыроды нашага краю і фотабуклет «Брэст».

КІНО

ПА ЗАКОНАХ ПАЭЗІІ

ДАКУМЕНТАЛІСТЫ ГАРТАЮЦЬ АРХІЎНЫЯ СТАРОНКІ. ● СМЕЛАЕ МАНТАЖНАЕ МЫСЛЕННЕ СТВАРАЕ ПАЭТЫЧНУЮ АТМАСФЕРУ ФІЛЬМА. ● ВОСЬ ШТО ТАКОЕ КАЛЕКТЫЎНАЯ ТВОРЧАСЦЬ!

«ШТРЫХІ да партрэта», мабыць, самы паэтычны фільм з усіх, што на працягу пасляваенных гадоў былі створаны беларускімі кінадакументалістамі. Я звярнуўся да слова «паэтычны» зусім не таму, што гэта — прыемны ўвогуле для аўтараў удалага твора эпітэт. Гаворка ідзе аб прынцыпова характэрнай рысе стужкі, аб яе пафасе і самім творчым метадзе арганізацыі матэрыялу ў фільме.

Ёсць у В. Шклоўскага кавалак такога роздуму: «Мне неаднаразова ад прафесіяналаў кіно даводзілася чуць дзіўнае меркаванне, што з твораў літаратуры вершы бліжэй да фільма, чым проза. Гэта сцвярджаюць самыя розныя людзі, і цэлыя рады фільмаў імкнуцца да вырашэння, якое паводле далёкай аналогіі мы можам назваць вершаваным». Практыка мастацкай і дакументальнай кінематаграфіі паказвае, што і сапраўды мастацтва дзесятай музы ў нечым істотным вельмі блізкае да паэзіі. Не, гаворка ідзе не пра тую паэтычную настраёвасць на экране, дзе, напрыклад, пейзаж, прапушчаны праз прызму лірычнага «я», лічаць адухоўленым і дзе дыктарскі тэкст, пабудаваны на асабістых аўтарскіх інтанацыях, быццам бы трымае, як кажуць прафесіяналы, узнёслы і задушэўны настрой. Такія стужкі — я называў бы іх лірычнымі — наша студыя рабіць умее і робіць нядрэнна. У сувязі са «Штрыхамі да партрэта» хочацца гаварыць менавіта пра паэтычна-публіцыстычны лад фільма.

У чым жа ён адчуваецца? Дакладней, як ён надае фільму своеасаблівасць, сам не выпіраючы на паверхню?

Мусіць, больш за ўсё яго ўладу адчуваеш, калі параўноўваеш прынцыпы мантажу ў фільме з тым, як паэт будуе страфу. Літаральны сэнс, напрыклад, першага радка можа быць чыстай ілюстрацыяй да тэмы, або нават, як кажуць, замалёўкай «з натуры». Радок гэты канфліктна сутыкаецца з другім («манціруецца») — і да нас, чытачоў, ужо звернута метафарычная думка-назіранне. Прачытаеш страфу або верш цалкам — гэта вялікі троп, у якім абагульнена значная ідэя. Раскладзеш у адваротным парадку троп — перад намі «мантаж» жыццёвых рэалій.

Адзін рэжысёр аб'яднання «Летапіс» гаварыў мне, што ён быў бы творча шчаслівы, калі б яму ўдалося перакласці на кінематаграфічную мову хоць бы адну першую страфу верша А. Куляшова з «Новай кнігі»:

Стаю і з пачуццём
нецтаймаваным
Гляджу на след блакітны
за кармой,
Як быццам я плыву
не акіянам,
А Бесяддзю — жаданаю
ракой...

Але, гэты верш — кінематограф! Першыя кадры — чалавек стаіць на палубе акіянскага лайнера. Далей — блакітны след за кармой. Наплыў — гэты след пераўтвараецца ў дарагую з маленства Бесядзь. Думка маштабная, ёмістая, акрыленая: радзіма засуседзіла з табой, чалавек, і ў вялікіх падзеях, як на акіяне, ты можаш, калі захочаш і здолееш, прачытаць і след уласных намаганняў, памылак, спраў, подзвігу... З кніжных старонак гэтую думку ўспрымаеш амаль адразу. Калі ж радкі механічна «расклаці па кадрах», дык паэзія можа і згубіцца ў халоднай прыгажосці «блакіту», у характэрных тварах героя, у падрабязнасцях тэхнічнага аснашчэння лайнера. «Па-рабску перакладаць нельга! — уздыхнуў мой субяседнік. — Усё рашае мера суаднесін!..»

Механічны пераказ падзей, ланцуг, больш або менш ярка па-аператарску знятых кадраў, эманціраваных у лагічнай паслядоўнасці, — таксама фільм. Але ж наколькі памнажаецца сіла ўздзеяння экрана на гледача, калі стужка створана па законах паэзіі! Я не ведаю, каму з аўтараў «Штрыхоў да партрэта» адрасаваць пахвалу якраз за гэтую якасць стужкі, бо працаваў над ёй сапраўдны атрад кінематаграфістаў — сцэнарысты М. Біргонак і К. Славін, рэжысёры І. Пікман, Ул. Цяслюк (яны ж былі і аператарамі) і Р. Ясінскі, аператары М. Бераў, Ю. Іванцоў, кампазітар Л. Гедравічус.

Спачатку здаецца, што створаны проста добры, эмацыянальны фільм — у архівах знойдзены рэдкія кадры хронікі, пачынаючы яшчэ ад перадрэвалюцыйнай пары, скарыстаны і вядомыя гледачу кінадакументы, зроблены здымкі сучаснай Беларусі, і ўсё гэта потым «пад дыктарскі тэкст» альбо «пад музыку» эманціравана... Але гэта — спачатку. Потым, калі адчуваеш жаданне паглядзець фільм яшчэ раз, з'яўляецца здагадка: не, у гэтай стужцы ёсць якасці значна большыя, чым добрасумленны і гістарычна прадуманы мантаж хранікальных матэрыялаў. Пасля другога прагляду ты ўжо ведаеш — ёсць у «Штрыхах да партрэта» сапраўдная паэзія!

Яна нараджаецца ўжо з самага пачатку. І, думаецца, справа тут у той удала знойдзенай дзяўчынцы, што звоніць у званок на парозе школы. Дзяўчынка рудаватая, вочы даверлівыя, усмешка ў яе добрая і па-дзіцячы непасрэдная. Званок кліча дзяцей у класы... Умоўна я назаву гэтыя першыя чатыры з паловай метры фільма двух планаў — буйнага і сярэдняга — першым радком верша. Паўтару зноў — сама па сабе дзяўчынка ўжо глядзіцца як удала знойдзены аператарам «аб'ект». Кадры прыцягваюць увагу літаральным сэнсам таго, што праходзіць на экране. І раптам... Мантажны стык — цудоўны, бо і каляровым вырашэннем, і рэпартажным сэнсам, і непрымірымым кантрастам зместу, што нясуць у сабе кадры, ён адразу ж ударае па сэрцы. Я гавару пра званы ў Хатыні. На фоне цяжкога неба яны выглядаюць зусім натуральна і ў той жа час сімвалічна.

Той, хто не бачыў фільма, прачытаўшы мой пераказ першых кадраў, можа падумаць, што стужка расказвае пра вайну і мір на беларускай зямлі: ад сённяшняга дня аўтары рэтраспектыўна ідуць да векапомных дзён трагедыі Хатыні, подзвігу бацькі Міная, адвагі мінскіх падпольшчыкаў і лясных салдат «рэйкавай вайны»... Той жа, хто знаёмы з самім фільмам, успомніць, што вобразны сэнс пачатку «Штрыхоў да партрэта» значна шырэйшы — гэта заклік помніць. Помніць заўсёды. Помніць усюды. Аб тым, што зроблена і здабыта народам за паўстагоддзя яго гісторыі.

Зноў звярнуся да тэхналогіі мантажу, каб паспрабаваць зразумець, якім чынам дасягаецца такое ўражанне. Эпізод «Хатынь» — на экране мы бачым у незвычайным, нават дзіўным асвятленні мемарыял у вёсцы-пакутніцы — разбіты на некалькі планаў. Ад буйнага працягам у два метры — званы Хатыні — да агульнага, калі на экране ўзнікаюць абрысы комінаў... Цішыня, здаецца, жудасная. Б'юць — неяк асцярожна і разам з тым уладарна — званы. І нечакана ў трагедыйны змрок ночы ўрываецца ранішні прамень сонца.

Зноў буйны план. Ён пераходзіць у агульны — усход сонца. Аўтары аддаюць амаль дзесяць метраў стужкі гэтаму сонцу. Колерам гэтыя кадры перагукаюцца з каларытам кадраў, у якіх дзяўчынка звоніць у школьны званок. Ад комінаў, што назаўсёды засталіся ў ліхалецці вайны, камера пераходзіць да заводскіх труб. Дым пад сонцам. Сённяшні дзень.

Магчыма, «сакрэт» моцнага ўздзеяння такога мантажу ў дакладнасці, як у вершаванні, адмераных метрах. Можа, у настроі, дадзеным на экране. Плюс яшчэ званы з іх велічнай і непаўторнай мовай. І трохі колер. Усё гэта, разам узятае, і дае гледачу для аўтараў роздум, эмацыянальны водгук.

Як вядома, буйны план на экране робіць нешта такое, чаго не ўмее рабіць ніякае іншае мастацтва: ён нібы выхоплівае з рэальнай прасторы прадмет і чалавека, высоўвае наперад, перадаючы іх, гэты прадмет і гэтага чалавека, у дынамічным, жывым руху. Гэта не адно і тое ж, што статычны буйны план у жывапісе або ў скульптуры. Толькі паэзія можа даваць такую ўнутраную дынаміку вобраза ў кожны дадзены момант. Так і ў гэтых кадрах: сонца «рухаецца», узыходзячы, [illegible]

У адной з частак «Штрыхоў да партрэта» кадры выглядаюць як... набор цытат са старонак, [illegible] «самога» цара Мікалая ў Белавежскай пушчы. Падкрэсліваю — выглядаюць наборам цытат. А на самай справе гэтыя кадры — нібы страфы верша. Нават уся тэхніка таго часу, якую некалі здымала фірма братоў Патэ і потым дэманстравала ў розных «Ілюзіёнах», як кажуць, іграе на ідэю і тэму «Штрыхоў да партрэта» — мы параўноўваем мінулае і сучаснае. І не ўвогуле, а канкрэтна. Вось вам апошні з Раманавых у Магілёве, у сваёй стаўцы, — глядзіце на яго. Глядзіце не таму, што цар цяпер — відовішча рэдкае на зямлі, а параўноўвайце стары лад жыцця «пры манарху» з сённяшнім сваім жыццём. Аўтары пазбягаюць надакучлівага каментарыя — яны давяраюць нам, гледачам: мы пабачым усё на экране самі і самі зробім тое, што называецца эмацыянальным асэнсаваннем перажытага краінай і народам.

Тым больш, што ад Раманава экран вядзе нас да лёсу звычайнага беларускага селяніча Паўла Сцяпанавіча Гарамыкіна, які пасля рэвалюцыі змяніў прозвішча і стаў Радасціным. Калі я не памыляюся, пра яго ў перадваенныя часы здымаўся нарыс. Для кінематаграфістаў такі нарыс мог быць шчаслівай знаходкай, калі б яны толькі ішлі па слядах зробленага папярэднікамі летапісу: дастаткова было ўзяць і ўманціраваць гатовы матэрыял у «Штрыхі». Калектыў аўтараў фільма, маючы паэтычны прыцэл, адмовіўся ад цытавання і на гэты раз — яны тактоўна разманціравалі нарыс і склалі зусім новую навелу. У старую хранікальную стужку ўнесены сучасны погляд на падзеі. Апавяданне пра Паўла Сцяпанавіча Радасціна ўзбагацілася мантажнымі пераходамі да кадраў, знятых на працягу амаль трыццаці гадоў, — і лёс чалавека арганічна ўпісаўся ў шырокую панараму жыцця краіны. Рэжысура не задавальнялася тым, што ўжо сам па сабе архіўны кінанарыс мог бы задаволіць гледача — праз колькі гадоў мы бачым Паўла Сцяпанавіча Радасціна ў прэзідыуме Усебеларускага з'езда Саветаў разам з А. Р. Чарвяковым і М. М. Тухачэўскім, а потым у калгасных буднях — шчырага, ветлівага, дбайнага гаспадара, «галаву» сямейства. Аўтары фільма распрацавалі своеасаблівую паэтычную баладу пра беларускага селяніна, з роздумам пра час станаўлення новага жыцця, жыцця Радасціных.

Паэтычны лад навелы пра Радасціна — відавочны. За якіх пятнаццаць мінут экраннага часу перад гледачом праходзіць вялікі адрэзак рэальнага часу — ад палявання цара ў Белавежы да таго моманту, калі мы чытаем цітры: «Савецкая Беларусь. Кіначасопіс № 20... Вытворчасць Мінскай студыі кінахронікі, 23 мая 1941 г.»

Зала ўзрушана — зараз пойдуць кадры, знятыя за месяц да пачатку Вялікай Айчыннай... Здаецца, зноў «кінацытата»? Але, «зноў», — ды толькі не «цытата», бо аўтары звяртаюцца да хронікі вясны сорак першага года, скарыстоўваючы яе як дакумент у публіцыстычнай паэме: знятае апаратамі ў Беларусі той вясной куды красамоўней за любы каментарый. Глядзіце — так жыла краіна напярэдадні вялікіх выпрабаванняў!

Заўважым, што ўжо тады кінематаграфісты добра знаходзілі меру суадносін паміж сур'ёзным і жартоўным, паміж вялікім і паўсядзённым. Тут ёсць кадры, дзе міліцыянер на вуліцы Мінска, зусім непадобнага на сённяшні горад, спыняе чалавека і прымушае яго падняць з асфальта акурак, — сюжэт «для ўсмешкі» і ўрок тагачасным гледачам. А потым манціруецца сюжэт вучэбнай паветранай трывогі — людзі ў процівагазах дзейнічаюць рашуча і ўпэўнена... Але ж трывога — вучэбная: дзяўчаты ўсміхаюцца.

Не ведаю, чаму — думаеш пра тыя званы Хатыні. Так, яны і пра трагедыю народа, і пра светлы мірны час нагадваюць нам. Іх перазвон убірае ў сябе музыку эпохі, у якой і рэквіем, і пераможны марш, і споведзь сэрца. Не помню, ці ў гэтым месцы фільма аўтары вяртаюць гледача да пачатку «Штрыхоў», да Хатыні, але ўжо тое, што яны знайшлі і пранеслі праз стужку змястоўны мастацкі рэфрэн, — заслуга іх вялікая. Яны сутыкаюць у мантажы кадры цікавыя і выразныя. Нават, калі б іх даваць асобна ад агульнай плыні г э т а г а твора, цытаваць або перакладваць у новай паслядоўнасці ў іншым фільме, — яны каштоўныя. Але сістэма мантажных сутыкненняў кадраў у «Штрыхах да партрэта» наблізілася да паэтычнага вырашэння тэмы, зрабіўшы стужку кінематаграфічным адкрыццём.

Каб пераканацца ў гэтым, варта паглядзець яшчэ раз хаця б навелу «Выпрабаванне» — пра вайну. У цэнтры яе — вобраз бацькі Міная. Праўда, ёсць тут у некаторых эпізодах нешта ад белетрызацыі: у прыватнасці, я не прымаю страляніну на фоне дакументальных кадраў, дзе М. Ф. Шмыроў разам з паплечнікамі зняты, як гэта бачыш на экране, у адносна «спакойным» лесе. Але неўзабаве даруеш аўтарам і такую «тэатралізацыю», бо яны дамагаюцца галоўнага — сродкамі і формамі кіно ствараюць баладу ў гонар выдатнага беларускага партызана, які ў гэтым месцы фільма вырастае ў абагульнены вобраз грамадзяніна-змагара. І застаецца вельмі непасрэдным, чалавечным, блізкім нам.

Ёсць у стужцы і чыста ілюстрацыйныя мясціны, дзе аўтары толькі пацвярджаюць зместам думку, — асабліва ў фінальнай частцы, у якую пранікла нават рыторыка. Але гэта адзначаеш, калі думаеш пра тое, як зроблен фільм. А зроблен ён, як добры карабель — для вялікага плавання. Гарантыя яго поспеху — надзейныя ветразі, і яны ў тым мантажным малюнку, які надаў «Штрыхам» паэтычную чароўнасць.

Аўтары фільма смела перакідваюць думку з мінулага ў сённяшні дзень. Не, гэта ім патрэбна ўжо не толькі дзеля таго, каб падкрэсліць кантрасты ў часе і жыцці ўвогуле («бег гадоў»), — куды даражэй для іх унутраная пераклічка пакаленняў. Такі мантаж нясе ў сабе вялікі ідэйна-мастацкі зарад: глядач асэнсоўвае гісторыю і ролю ў ёй чалавека. Так, ён бачыць канкрэтных асоб — цар і Радасцін, партызанскі важак М. Ф. Шмыроў і будаўнік Д. Р. Булахаў, дзяўчынка на парозе школы і паэт у засені дрэў... Але раскрываецца нешта большае за лёс вось гэтага канкрэтнага чалавека, раскрываецца лёс пакаленняў. За групавым партрэтам, які ўвасабляе сабой рысы сацыялістычнай нацыі, чытаюцца і нацыянальны характар, і класавая сутнасць убачаных намі на экране людзей, — прыватная асоба ўспрымаецца ўжо як Яго Вялікасць Чалавек.

Думаецца, што т а к і фільм лепш за ўсё адпавядае падзеі, якой ён прысвячаўся, — паўвекавому юбілею рэспублікі і Камуністычнай партыі Беларусі. Праўдзівы, арыгінальны, смелы па рэжысуры і паэтычны па мантажнай структуры, ён успрымаецца як кінематаграфічная паэма, як публіцыстычны маналог сучасніка, узрушанага той героікай будняў, што спадарожнічае нам у нашым трывожным і радасным стагоддзі.

Барыс БУР'ЯН.

ГРОДНА, ВЫСТАВАЧНЫ ПАВІЛЬЁН.

Фота К. ЯКУБОВІЧА.

НА ПІСЬМЕННІЦКІХ СЦЕЖКАХ

РЭЖЫМ

Міхась ЧАВУСКІ

ЦЯГНІК сабе ідзе, праглынаючы кіламетр за кіламетрам, а мы з суседкай па купэ бавім час ва ўзаемапрыемнай гутарцы. Верхні ж пасажыр, накрыўшыся газетай, спіць сном праведніка.

— Ох, і задае ж храпавіцкага! — смяецца пасажырка.

— Цішэй, — кажу, — а то, чаго добрага, разбудзім.

— А-а-а, доктар?! — над намі ракоча бас пасажыра.

Гаспадар баса, не зважаючы на свой паважаны ўзрост і на даволі ўнушальную камплекцыю, нечакана лёгка саскочыў з верхняй паліцы.

— А я цябе адразу пазнаў! — скрыжаваўшы рукі на шырокіх грудзях і звёўшы густыя бровы на пераноссі, зірнуў ён на мяне з нейкай загадкава-хітраватай усмешкай. — Ну, як, доктар, жывецца-працуецца?

— Прабачце, таварыш, але вы, мусіць, памыліліся. Ніколі я не быў доктарам і, прызнацца, у медыцыне...

— Памылкі быць не можа, шаноўны доктар! А можа за гэты час ужо прафесарам стаў? Што ж, тады прашу прабачэння... Скажу вам па шчырасці, — перайшоў на «вы», — не дужа прыемна ўспамінаць памылкі маладосці, але... — Падсеўшы бліжэй і яшчэ пільней углядаючыся ў мяне хітрымі вочкамі, ён смешна зморшчыў лоб. — Пачакайце, як жа звалі таго доктара? — І раптам выгукнуў на ўвесь вагон: — Міхалка, каб ты згарэў!

— З самага дня нараджэння, — кажу. — Але дазвольце, дарагі таварыш...

— «Дазво-ольце, дазво-ольце!» — гарэзліва забасіў «дарагі таварыш» і, апелюючы да суседкі па купэ: — А хто яму дазволіў гэтак зазнавацца, га?

Тут ужо і я ўтаропіўся ў напорыстага пасажыра, абвёў яго позіркам ад хромавых ботаў да галавы, якая даўно ўжо не мела патрэбы ў грабянцы.

— Значыцца, ты мяне, глыбокашаноўны прафесар, не помніш? — ён спакойна набівае прасмаленую люльку «залатым руном». — Што, шкляроз?

— Турскі! Іван Міхайлавіч Турскі! — радасна ўсклікнуў я.

— Усё-ткі пазнаў! — І быццам кавальскімі клешчамі сціснуў маю далонь.

— Старшыня вядомага калгаса «Полымя рэвалюцыі!»...

— Цяпер старшыня сельгасарцелі «Прамень камуны», — падказвае пасажырка.

— На Палессі, братка, ваюем. Ясна?

— Ясна, але не зусім. Няўжо ты не ведаеш, што медыцына, як кажуць, не мая сфера дзейнасці?

— Ха! І скажаш, што лячэбнай практыкай ніколі не займаўся. А хіба ты не прыязджаў у «Полымя рэвалюцыі» лячыць мяне ад «небяспечнай хваробы». Ага, успомніў?! Вось і выходзіць, таварыш рэдактар, «не кіем, дык палкай»! Што, не дайшло? Думаеш, не помню той фельетон? По-омню! Прашу знаёміцца: мая жонка Людміла Карпаўна! Тройчы бабуля. І мяне, чарцяняты, дзедам зрабілі.

Іван Міхайлавіч пстрыкнуў запальнічкай і запыхкаў люлькай, напаўняючы купэ саладжавым пахам «Залатога руна».

І хоць з той пары, як кажуць, шмат вады сплыло, успомнілася мне з усімі драбніцамі гісторыя яго «хваробы».

...Рэдкалегія насценнай газеты сельгасарцелі «Полымя рэвалюцыі» прыслала ў рэдакцыю палітаддзельскай газеты пісьмо свайго селькора з малюнкам. Малюнак як малюнак. Не сказаць, каб дасканалы, але трапна біў сваёй канкрэтнасцю. Пад загалоўкам «Старшыня захварэў» быў размаляваны Турскі. Нязграбна дырыжыруючы літроўкай, ён разухабіста спяваў:

...Хто ж мяне прыгалу-у-убіць,
Калі чарачка загу-у-убіць?

Я паказаў карыкатуру начальніку палітаддзела МТС таварышу Плятнёву.

— Пачакай, пачакай, як магло такое здарыцца? — ён, здаецца, не верыў сваім вачам. — Ай-я-яй!.. Няўжо гэта Іван Міхайлавіч? Мы ж з табой да нябёс яго ўзнімалі! Ды ён жа гэтае зелле і ў рот не браў. Помніш? На свяце ўраджаю адну безалкагольную бурду хлябтаў.

— А можа толькі прыкідваўся непітушчым?

Плятнёў пацісцнуў плячыма:

— Калі меркаваць па справах у «Полымі рэвалюцыі», то...

Што і казаць, па выніках веснавых работ не карыкатурай, а партрэтам старшыні трэба было адкрыць адну з чатырох старонак палітаддзельскай газеты. Дарэчы, такі здымак і быў ужо падрыхтаваны, пасля рэтушы старшыня выглядаў нейкім святым апосталам. Але я рваўся ў бой.

— Ну, што ж, таварыш рэдактар, на крытыку трэба рэагаваць. Сядлай свайго Пегаса (так ён называў нашага рэдакцыйнага каня) — і ў дарогу! Трэба факты праверыць на месцы.

...Праз некаторы час я паклаў перад Плятнёвым гранкі майго фельетона «Небяспечная хвароба». Я заўсёды паказваў яму найбольш важныя матэрыялы. Чытаў ён іх як блізкі друг газеты і мудры дарадчык. Калі знаходзіў што-небудзь трапнае, запісваў сабе ў блакнот, каб пачаставаць калгаснікаў у чарговай гутарцы.

І вось ён, першы чытач майго першага фельетона, неяк здзіўлена і трохі збянтэжана зірнуў на мяне:

— Адразу бярэш быка за рогі!

Ён чытае, а я ў думках бачу ўжо не аднаго, а тысячы ўдзячных чытачоў майго першынца.

— Ну, што ж, віншую! Я маю гонар прысутнічаць пры нараджэнні фельетаніста. Вось што я табе, даражэнькі, скажу, — ён вытрымаў паўзу. — Звычайна сваё нараджэнне на свет навароджаны абвяшчае крыкам, а той, хто прымае роды, сустракае крыкуна апладысментамі... па тым месцы, адкуль ножкі растуць. Думаю, што гэта для таго, каб гарладзёрам не вырас.

— Ты ж сам сказаў, што я ўзяў быка за рогі...

— А ты, Міхайла, не кіпяціся, а слухай. Ёсць у мяне такая прапазіцыя: выступіш за мяне на сходзе партарганізацыі «Полымя рэвалюцыі»! Ніякага даклада не трэба. Зачытаеш толькі тваю «Небяспечную хваробу». А што?! Адна галава добра, дзве яшчэ лепей. А калі цэлы сход?!

...Чытаў я на рэдкасць выразна. Слухалі — муха праляціць і то чуваць было б. Яшчэ цішэй стала, калі скончыў.

Пасля мяне далі слова Івану Міхайлавічу. Спачатку ён «закусіў цуглі». Але яго прыперлі да сцяны неабвержнымі доказамі — «як Іван Міхайлавіч аднекуль прыехаў і як не мог самастойна вылезці з вазка», і ён вымушаны быў прызнацца, што «перасаліў свой крупнік».

Былі, аднак, і такія, што шкадавалі старшыню, «націскалі» на яго заслугі.

— Руплівы ён, справядлівы, клапоціцца пра гаспадарку. Трэба падтрымліваць старшынёў аўтарытэт! — з запалам выступала загадчыца малочна-таварнай фермы Ганна Маркавец.

— У паўлітэрцы ўтапіў ён свой аўтарытэт! — гарачылася заатэхнік Вольга Машніцкая (яна ж і рэдактар калгаснай насценнай газеты). — От зорніцэ, заступнічкі: яшчэ адна карыкатура з натуры — «Старшыню ў нас проста на руках носяць». Палюбуйцеся, таварыш Турскі, як вас выносяць з вазка.

— Гэта я тады выносіў яго са сваёй жонкай, — зласліва гаварыў былы старшыня Сцяпан Мухля. — Дакаціўся! Зняць са старшынь!

— Выходзіць, калі чалавек пахіснуўся, дык яго... выспяткам, выспяткам... каб носам зямлю араў! — не ўтрываў Турскі.

— А ты, чалавеча, задужа не хістайся, тады нюхаўкай зямлю араць не будзеш! — зазначыў загадчык МТФ Андрэй Курмач.

Многа ў той вечар наўскідалі Турскаму. Патрабавалі спачатку надрукаваць той фельетон. Потым узяў слова Плятнёў.

— Скажы, Іван Міхайлавіч, чаму ты дагэтуль жывеш тут бабылём? Жонка толькі візіты ветлівасці наносіць.

— Цяпер ужо рашыла пераехаць, але... — сумеўся Турскі.

— Трэба, каб без усякага «але»! — і да мяне: — А ці варта, таварыш рэдактар, спяшацца з публікацыяй? Можа лепш пачакаць? А ўжо калі пасля сённяшняй прачуханкі ты, Іван Міхайлавіч, «парушыш рэжым», тады выбачай, калі ласка, я першы прагаласую за надрукаванне фельетона і карыкатуры!

Камуністы зноў уздыхнулі, але, як мне здалося, ужо з палёгкай.

За прапанову начальніка палітаддзела ахвотна галасаваў і сам Іван Міхайлавіч.

— Рэжым, дык рэжым.

Карыкатура і фельетон доўга ляжалі ў «партфелі» рэдакцыі. Затое партрэт Івана Міхайлавіча Турскага не раз друкавалі рэспубліканскія газеты і наша палітаддзельская.

...І як гэта я цяпер не пазнаў старога знаёмага?

— Значыць, вылечыўся, Іван Міхайлавіч?

— А хто бярозавую кашу любіць? Нават папалам з алеем...

Цягнік з грукатам праскочыў мост і працяглым гудком апавясціў, што набліжаецца да станцыі. Кандуктарка аддала Людміле Карпаўне білеты.

Нібы камусьці казыраючы, Турскі прыклаў далонь да калматых броваў і зірнуў у акно. Прамільгнуў пераезд, праляцелі маладыя бярозкі. І тут жа выбліснула рэчка, якая срэбным паяском апяразвала вёску.

— Пятая брыгада! — з гордасцю сказаў ён, асцярожна знімаючы з верхняй паліцы акуратна запакаваны тэлевізар. — Агітатара і прапагандыста для калгаснага клуба вязу!

— Патрэбная рэч! — хвалю я. — Скажы шчыра, Іване, а як жа ўсё-такі...

— З гэтым самым? — ён пстрыкнуў сабе па шыі. — Дзе там! З такой жонкай, як мая Карпаўна, не разгуляешся. На кожнай бутэльцы — чэрап і дзве косткі крыж-накрыж! А над імі надпіс: «Атрута!» Вось які строгі рэжым! Ну, чаго смяешся? Сумняваешся? Запытайся ў яе. Завядзёнка ў мяне, браце, такая: слоў на вецер не кідаць. Але, я гляджу, ты руплівы доктар: усё яшчэ мацаеш мой пульс...

— А ён чалавек здаровы! — засведчыла Людміла Карпаўна і разгарнула абласную газету. — Вось пачытайце «медыцынскае заключэнне» — дыягназ правільны: аніякай сімуляцыі, гэта значыць паказухі.

Я прачытаў рэпартаж з калгаса «Прамень камуны» і даведаўся, што «пад кіраўніцтвам новага старшыні сельгасарцель павольна, але цвёрда крочыць угару».

— Ну, дык віншую цябе, Іване! — я горача паціскаю яму руку: — Такія поспехі, бадай, не грэх было б і адзначыць.

— А што ты думаеш, доктар? — смяецца ён. — Яно калі на тое ёсць сур'ёзныя прычыны...

— Дык і рэжым па баку? — смяюся і я.

— Эх, заладзіў: рэжым, рэжым! Я і без гэтага зелля абыходжуся за мілую душу. Але калі важная падзея выпадае, ну, напрыклад, год канчаецца з вялікім прыбыткам, тады... падняць тост за новыя перамогі, бадай што, ні адзін прафесар не забароніць. Як ты думаеш, га?

Пачуццё гордасці, як і тады ў мае маладыя палітаддзельскія гады, зноў распірала мне грудзі. «Вось і мая сціплая журналісцкая дзейнасць памагла чалавеку».

А чалавек, па-свойску апусціўшы кулак на маё калена, басіў:

— Ты, браце, і не ведаеш, як гэта тады са мной здарылася. Э... ды што казаць! Едзеш часам па роўнай дарозе. Сонца... Жаваранкі ў блакітным небе — душа спявае!.. І раптам — кувырк у кювет!

Поезд спыніўся каля невялічкага вакзала.

— Ну што ж, Міхале, нагаварыліся, як мёду напіліся!.. — Нацягваючы брызентавы плашч і катэгарычна адмовіўшыся ад маіх паслуг, Іван Міхайлавіч узваліў на свае шырокія плечы тэлевізар і, крыкнуўшы на развітанне — «Доктар, будзь здароў і не кашляй!», — прапусціў жонку наперад і пайшоў, не азіраючыся, да выхаду. У тамбуры іх сустрэў малады хлопец, відаць, шафёр. Але і яму Турскі не давэрыў каштоўны груз. «Ты, Лаўрык, яшчэ зачэпішся...»

Іван Міхайлавіч здзівіўся, убачыўшы і мяне каля машыны з партфелем-чамаданам.

— Няўжо да нас у госці? Ну, гэта ты, Міхале, здорава прыдумаў! — ён згроб мяне сваімі мядзведжымі лапамі і весела падміргнуў жонцы: — Да цябе на блінцы! А мы з Лаўрыкам скокнем тым часам у «Сельгастэхніку». Глядзі, Карпаўна, каб Міхале не збег.

Калі машына ад'ехалася далёка, Людміла Карпаўна сказала:

— А ведаеце, хто тады гэтак яго падпаіў? Паўлюк Свірыдаў з жонкай. А жонка Паўлюка і жонка Сцяпана Мухлі — родныя сёстры. От і згаварыліся, каб новага старшыню асароміць. Паўлюк сам потым хваліўся: «Добрым яршом тады старшыню пачаставалі!» Ну, а мой бегаў цэлы дзень па полі, у роце і макавай расінкі не было... Слабы быў тады Іван, толькі што асколкі падаставалі... Дык і звіўся адразу...

Павел Місько

ЧЫРВОНАЕ НЕБА

Маленькая аповесць

2.

Да вайны ў нашым сяле ніхто ўжо не святкаваў рэлігійных свят. А гэта ж, як прыйшлі немцы, столькі аб'явілася набожных. Маці таксама дастала недзе абраз — сівога, з доўгай барадой старога. У адной руцэ ён трымаў штосьці падобнае на кнігу, пальцы другой былі складзены ў шчопаць, нібы ён набраў солі і зараз выглядае, куды б гэта сыпануць. За сялом з аднаго і другога канца паўкопвалі крыжы. Высачэзныя крыжы, дубовыя. Іх стаўлялі ў ямкі старэйшыя мужчыны гуртам, выкрыкваючы «Яшчэ раз— ...зялі!!» Больш за ўсіх мітусіўся і даваў парады кульгавы Панас — Петрусёў бацька. Ён рабіў надрэз у дубе і прыбіваў перакладзіну, пагэтаму і паводзіў сябе, як завадатар. Зямлю ля камля крыжа ўтрамбоўвалі дзядзькі каламі, уганялі камені. Каб мацней стаялі... І крыжы стаялі — высокія, злавесныя і цёмныя, нібы маланкаадводы, здольныя адвесці ўдар пяруна вайны...

Сёння таксама нейкае рэлігійнае свята, і маці не пайшла на работу да людзей, а пагнала за мяне авечак. Застаўшыся адзін, я ссунуў убок стол у чысцейшай палавіне хаты, узадраў відэльцамі кароткі кавалак дошкі, якой была надточана маснічына, і дастаў дзённік. Гэта была нейкая канторская кніга, напалову спісаная прозвішчамі і лічбамі — «Бараноўская Ганна — грэбла сена, 0,75 працадня... Уласевіч Фядора — падносіла копы, 1,25 працадня...»

Пра што пісаць?

Я стаў весці дзённік з першага дня вайны, а тых запісаў — кот наплакаў. Сумна праходзіць час, няма чаго заносіць у кнігу. Прамучыўшыся з гадзіну, я накрэмзаў некалькі радкоў пра Таню, схаваў зноў у тайнік сваю кнігу і намерыўся ісці на вуліцу. Як раптам расчыняюцца дзверы і з'яўляецца Пятрусь.

— Хутчэй! — з парога выпальвае ён. — Немец едзе!

Адным духам мы апынуліся ля варот на вуліцы. Ну і ну!.. Такога смехаўя яшчэ ніхто ў нашым сяле не бачыў.

Па вуліцы ў дзіўным возе-двухколцы з нейкай скрынкай-багажнікам ззаду ехаў самы сапраўдны, жывы немец. Абапал ног немца сталі два малочныя бідоны. Конь быў, мабыць, тутэйшы і не разумеў нямецкай мовы — пройдзе два крокі і стане. Немец і за лейцы тузаў, і сцёбаў яго доўгаю палкаю, саскокваў і цяг-

Працяг. Пачатак у № 11.

ТАК СТВАРАЕЦЦА МЕМАРЫЯЛЬНЫ ЦЭНТР

На старадаўніх фатаграфіях Сімбірска побач з іншымі можна знайсці і дом Жарковай па Стралецкай вуліцы. У ім прайшлі першыя дзіцячыя гады Уладзіміра Ільіча Леніна. Сям'я Ульянавых жыла тут з 1870 па 1875 гады.

...Паводле ўспамінаў Ганны Ільінічны Ульянавай-Елізаравай, Стралецкая вуліца ўпіралася ў плошчу з турмой, «якая выходзіла галоўным фасадам на так званы «Стары вянец» — высокі бераг з фруктовымі садамі, якія спускаліся да самай Волгі... «Стары вянец» быў дзікай ускраінай горада. Тут стаяла толькі некалькі лавак над абрывам да Волгі».

Якраз на гэтым месцы ўзводзіцца сёння галоўны будынак Ленінскага мемарыяльнага цэнтра. Ульянаўскія краязнаўцы і фотааматары старанна фіксуюць кожную новую рысу, кожны факт гэтай усенароднай будоўлі, з самага першага кроку — 22 красавіка 1967 г., дня закладкі мемарыяла — да сённяшняга. У гэтым вельмі цікавым фоталетапісе з'явіўся яшчэ адзін кадр: «Дом пераязджае». Рабочы завода «Кантактар» фотааматар Уладзімір Цімафеевіч Клімчук адлюстраваў на плёнцы момант, калі памятны дом быў падняты на 3 метры 25 сантыметраў і падрыхтаваны да перасялення на новы, больш высокі і трывалы падмурак. Ён займае цяпер месца ў адзіным мемарыяльным комплексе побач з галоўным будынкам мемарыяльнага цэнтра.

Навуковыя супрацоўнікі Ульянаўскага філіяла цэнтральнага музея У. І. Леніна рыхтуюць для гэтага дома новыя экспазіцыі. Значнае месца сярод мемарыялаў зоймуць дакументы, фатаграфіі, прысвечаныя жыццю і дзейнасці выдатнага сімбірскага педагога Ільі Мікалаевіча Ульянава, бацькі Леніна.

Зоя БЫСТРОВА.
(АДН).

1769 ІВАН АНДРЭЕВІЧ КРЫЛОЎ 1969

БАЙКІ КРЫЛОВА — СКАРБНІЦА РУСКАГА ПРАКТЫЧНАГА РОЗУМУ, РУСКАЙ ДАСЦІПНАСЦІ І ГУМАРУ, РУСКАЙ ГУТАРКОВАЙ МОВЫ; ЯНЫ ВЫЛУЧАЮЦЦА І ПРАСТАДУШНАСЦЮ, І НАРОДНАСЦЮ. КРЫЛОЎ САПРАЎДЫ НАРОДНЫ ПІСЬМЕННІК...

В. БЯЛІНСКІ.

І. А. КРЫЛОЎ

КВЕТКІ

На тоненькіх сцяблінках драцяных
У вазах распісных
Стаялі кветкі штучныя навідавоку
Ў акне, расчыненым шырока;
Усім паказвалі красу сваю пыхліва
І, на жывыя гледзячы звысоку,
Гайдаліся гулліва.
Ды з хмары раптам — дождж-часцяк!
Не да спадобы ён тафцяным краскам:
Клянуць яго і лаюць — так і сяк.
І да Юпітэра: «Злітуйся, калі ласка!
Прымусь суняць праклятьі гэты дождж!
Ён без карысці,
Унь — праз яго у двор ніяк не выйсці:
Заліў усё — упоперак і ўдоўж!»
Ды Зеўс не слухаў балбатні пустой,
І дождж сабе прайшоў сваёю паласой,
Пакрыўшы дол расой.
Ад вільгаці, ад прахалоды
Зноў ажылі сады і агароды,
А з імі сціплыя жывыя кветкі ўсе
Памаладзелі,
Пасвяжэлі.
Раскрыўшыся ва ўсёй красе.
А кветкі штучныя бутоны паспускалі,
Разлезліся, завялі,
І іх, каб не псаваць акон,
Як смецце, выкінулі вон.

Сапраўдны талент з крытыкай не будзе біцца.
Яна яму не шкодзіць анікольki;
Падробленая кветка толькі
Дажджу баіцца.

Пераклад К. ЦВІРКІ.

ГУЛЯКА І ЛАСТАЎКА

Якомусь малайцу
Маёнтак ладны ў спадчыну дастаўся,
Вось ён і загуляў, і гэтак пастараўся,
Што ўсё рашыў дачыста, і к канцу
У адной футровачцы застаўся,
І то таму, што ўсё было зімой,
А ён марозных зім баяўся.
Калі ж убачыў Ластаўку герой,
І футра прагуляў. Бо ўсе ж, вядома, знаюць,
Што ластаўкі няйнакш, як прылятаюць
Перад вясной.
Не трэба, думаў ён, футроўкі той,
Навошта прэць, калі сама прырода
Нясе вясну, прыемную пагоду,
А маразы — на Поўначы ж яны!
Здагадкам не было цаны.
Ды нездарма ж заўважана народам,
Што Ластаўка адна не робіць нам вясны.
І сапраўды: зноў — скуль яны — марозы,
Рыпяць па снезе доўгія абозы,
Дым з каміноў слупамі, шыбаў шкло
Узорамі завалакло.
Ад сцюжы ў малайца пасыпаліся слёзы,
І ластаўку сваю — прадвесце цёплых дзён —
Замёрзлаю на снезе бачыць ён.
Скрозь зубы цэдзіць, аж дрыжаць лапаткі:
«Праклятая! Згубіла ты сябе,
І сам я, верачы табе,
Не ў час астаўся без апраткі!»

ДЗВЕ БОЧКІ

Дзве бочкі ехалі: адна з віном,
Другая
Пустая.
Што ж, першая дык ільга без грукату, цішком
Каціцца,
Другая ж з подскакам імчыцца;
І ад яе па бруку грукат — свет няміл,
І слупам пыл;
Хутчэй спяшаецца прахожы старанiцца,
Спалоханы здалёку грукатнёй.
Ды хоць і грукат Бочкі той,
Парожняй і вялікі — карысці мала ў ёй.

Хто больш за ўсё крычыць пра ўласную асобу,
Той, ведай, мала робіць.
Старанны ж — больш маўчыць, крычаць яму чаго!
Пра велічнасць гавораць справы за яго.
А сам ён думае сваю цяжкую думу
Без шуму.

Пераклад А. БАЧЫЛЫ.

МАГУТНЫ, САМАБЫТНЫ ТАЛЕНТ

Шлях сатыры заўсёды нялёгкі. У гісторыі літаратуры былі перыяды, калі сатыра зусім замірала, а потым з новай сілай зноў абуджалася і бралася за сваю вялікую ачышчальную работу. Гэты род літаратуры больш чым які-небудзь іншы заўсёды сустракаў супраціўленне з боку пануючых класаў. Але, не зважаючы на гэта, сусветная літаратура нарадзіла нямала выдатных сатырычных твораў, дала вялікіх мастакоў-сатырыкаў: Сервантэса, Рабле, Мальера, Фанвізіна, Гогаля, Салтыкова-Шчадрына.

Іван Андрэевіч Крылоў па праву займае адно з першых месц у гэтай плеядзе.

Выхадзец з дэмакратычных пластоў тагачаснага рускага грамадства, Крылоў атрымаў у спадчыну ад бацькі толькі ладнаваты стос кніг, па якіх ён самастойна вучыўся, здабываючы сродкі для існавання службаю ў Цвярскім губеранскім магістраце, дзе працаваў ягоны бацька.

У цвярскі перыяд свайго жыцця будучы пісьменнік любіў бываць у шматлюдных месцах, дзе можна было пачуць жывую народную гаворку з яе каларытам, вастрынёй і трапнасцю. Набыўшы пэўны запас ведаў і жыццёвых назіранняў, ён у канцы 80-х гадоў пераехаў у Пецярбург, дзе і пачалася яго інтэнсіўная літаратурная дзейнасць.

Крылоў горача захапіўся тэатрам і пачаў пісаць п'есы. Першыя яго камедыі («Кафейніца») і трагедыя («Клеапатра») не ўбачылі свету, але гэта не збянтэжыла іх аўтара. Ён піша вострую сатырычную камедыю «Падшчыпа», якая доўгі час хадзіла ў рукапісных спісках і была папулярнай сярод дзекабрыстаў. У камедыі створаны характэрны для таго часу тып прускага салдафона, высмейваюцца прыдворныя норавы.

Пазней былі яшчэ п'есы — «Гультай», «Свавольнікі», «Модная лаўка», «Урок дочкам». Асобныя з іх мелі значны поспех на сцэне. Большасць п'ес была прысвечана канкрэтным з'явам жыцця і, побач з пазнейшымі байкамі Крылова, яны сталі важным звяном на шляху станаўлення рэалізму ў рускай літаратуры.

Сваю журналісцкую дзейнасць І. А. Крылоў пачаў з вершаў і эпіграм. Пазней ён сам выдаваў сатырычны часопіс «Пошта духаў», пранікнуты антыдваранскімі ідэямі, накіраваны супраць дэспатызму і цемрашальства. Пасля закрыцця гэтага часопіса Крылоў удзельнічаў у рабоце іншых выданняў — «Глядач» («Зритель»), «Меркурый», але поглядаў сваіх не мяняў. Яго творы — ад парадыйных прамоў («Пахвальная прамова ў памяць майго дзеда») да «усходняй» аповесці «Каіб» — былі насычаны канкрэтным сацыяльным зместам. Сатырычны талент Крылова мужнеў і шукаў новых форм праяўлення. Застаючыся сатырыкам, Крылоў абраў форму байкі і верна служыў ёй астатні, найбольш плённы перыяд свайго жыцця.

У чым сіла байкі Крылова?

Самая найпершая і галоўная яе адзнака — народнасць. Гэта яскрава бачылі Пушкін і Бялінскі, якія звярталі ўвагу на самабытную, народна-рускую прыроду крылоўскага таленту. Пушкін лічыў Крылова «сапраўдным народным паэтам», якому ўдалося выказаць многія ўласцівасці рускага народа: «вясёлую хітраватасць розуму, насмешлівасць і жывапісны спосаб выказвацца». Дарэчы, Пушкіна захапляў і той факт, што Крылоў у пяцьдзесят гадоў вывучыў грэчаскую мову, каб чытаць у арыгінале Эзопа, — факт, які гаварыў ад працавітасці і высокай культуры славутага байкапісца.

А Бялінскі лічыў Крылова стваральнікам сапраўды народнай, рэалістычнай рускай байкі.

У аснову многіх баек Крылова пакладзены прыказкі, прытчы і афарызмы, якія прыйшлі з народнай творчасці. Узбагачаныя, насычаныя канкрэтным гістарычным і сацыяльным зместам, гэтыя прытчы і прыказкі былі вернуты народу.

«Гэты род зразумелы кожнаму: яго чытаюць і слугі і дзеці...» — любіў паўтараць Крылоў, падкрэсліваючы даходлівасць і прастату байкі як жанру.

Традыцыйнасць і нерухомасць жанру байкі былі пераадолены ім. Крылоў надаў байцы нацыянальную своеасаблівасць, сацыяльную вастрыню і стройнасць формы, натуральнасць і самабытнасць, смела рассунуў яе жанравыя рамкі: крылоўская байка з'яўляецца аднач асова і бытавой сцэнкай, і маленькай камедыяй, і сатырай, і лірычным роздумам. Крылоў удасканаліў і самы метад байкі, скіраваў яе на шлях канкрэтнай, жыццёва-рэалістычнай тыпізацыі, завастрыў у ёй сатырычны пачатак, адкінуўшы рацыяналізм і абстрактнае маралізатарства.

«Эзопаўская мова», алегарычныя і сімвалічныя вобразы дапамагалі байкапісцу выкрываць тагачасныя парадкі: саслоўныя прывілеі, несправядлівы суд, дэспатызм памешчыкаў, тупасць і ганарлівасць чыноўнікаў. Байкі Крылова, часам, праўда, асцярожныя і памяркоўныя ў сваіх палітычных вывадах, заўсёды неслі ў сабе мараль і этыку народа. Абагульнены вобраз народа даў пісьменнік у байцы «Лісты і Карэнне».

Сатырычнай выразнасцю вылучаюцца байкі «Стракатыя авечкі» і «Скокі рыб»... Вярхоўны ўладар у свеце баек Крылова Леў не ўзлюбіў стракатых авечак, — расказваецца ў першай з іх. Ён не ведае, як збыць іх і разам з тым зберагчы славу добрага, гуманнага цара. Прасталінейны і недалёкі Мядзведзь раіць яму: «Нашто тут доўгія размовы? Ды загадай ты царскім словам авец перадушыць. Каму за іх хварэць?» Але хітрая Лісіца знаходзіць іншы ход: яна дае параду — адвесці ім лугі, а ў якасці пастухоў паставіць ваўкоў...

Іронія і сарказм чуюцца ў другой байцы, дзе «вадзяны народ» — рыбы, па волі старасты, «скачуць» ад радасці на гарачай патэльні, убачыўшы свайго мудрага цара Льва.

Байка «Кошка і Салавей» арыгінальна трактуе тэму «свабоды» творчасці. Злавіла Кошка Салаўя і, моцна сціскаючы яго ў сваіх кіпцюрах, ласкава прасіла спяваць, прызнаючыся, што вельмі любіць музыку, але Салавей не спяваў... І Кошка, раззлаваўшыся, з'ела беднага Салаўя. «Благія песні Салаўю у кіпцюрах у Кошкі».

Традыцыйныя персанажы Леў, Воўк, Ліса, Мядзведзь у байках Крылова паводзяць сябе па-свойму, кожны з іх мае свой індывідуальны характар, жывы і ў меру «ачалавечаны». «Звяры ў яго думаюць і паводзяць сябе надта ж па-руску», — заўважаў Гогаль.

У байках Крылова мы бачым вострую сатырычную дэталь, жывасць дыялогу, дакладнасць апісанняў, гнуткую інтанацыю, выразны верш. Усё гэта, разам узятае, утварае школу Крылова, якая працягвае існаваць і дзейнічаць сёння.

У «дзядулі Крылова» вучыліся паэты «Праўды», Дзям'ян Бедны, У. Маякоўскі, С. Міхалкоў, К. Крапіва, С. Алейнік, Ул. Корбан, маладзейшае пакаленне савецкіх сатырыкаў. Кожны з іх па-свойму трактаваў баечныя персанажы, напаўняў традыцыйную форму канкрэтным палітычным і сацыяльным зместам, але ніхто не мінаў школы Крылова, выпрацаваных ім прынцыпаў жанру.

Многія байкі Крылова перакладзены на беларускую мову, сярод іх сусветна вядомыя «Варона і Лісіца», «Воўк і Ягнятка», «Малпы», «Воўк на псарні», «Слон і Моська», «Квартэт», «Лебедзь, Шчупак і Рак» і інш. Перакладалі байкі Крылова К. Крапіва, М. Клімковіч, В. Таўлай, А. Якімовіч, Я. Брыль, М. Танк. Найбольш поўнае выданне баек Крылова на беларускай мове выйшла ў свет у 1950 годзе.

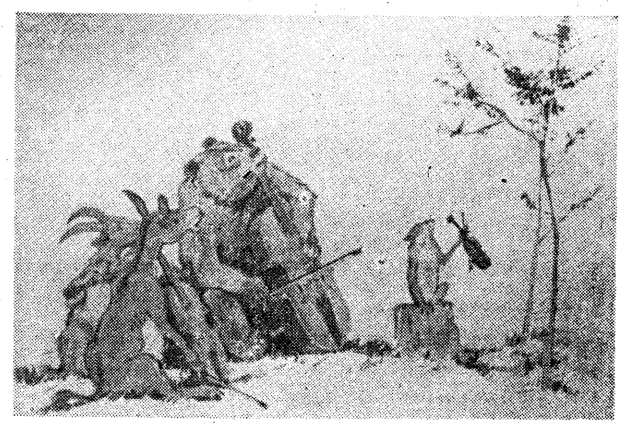
Колькасць перакладаў папоўнілася сёлета ў сувязі са святкаваннем 200-годдзя з дня нараджэння І. А. Крылова.

Сучасная байка, вядома, адрозніваецца ад крылоўскай сваёй публіцыстычнасцю, канкрэтным палітычным і бытавым напаўненнем, але яна па-ранейшаму, па-крылоўску застаецца сатырычнай, бо сатыра, па словах Бялінскага, ёсць паэзія байкі.

Сатырычныя творы І. А. Крылова, як і ўсякае праўдзівае і своечасова сказанае мастацкае слова, не старэюць. Яны — вострая зброя ў нашай сённяшняй барацьбе супраць зла, рэакцыі, цемрашальства.

Марына БАРСТОК.

У СВЕТ ЯГОНЫ ЗАЗІРНУЎ МАСТАК...

Квартэт. Мастак А. Волкаў.

Трышкін сурдут. Мастак А. Волкаў.

Пазнаеце? «Штукарка жвавая Мартышка, Асёл, Казёл ды касалапы Мішка надумалі сыграць Квартэт...» «У Трышкі на лакцях сурдут прадраўся. Што доўга думаць тут?...» «Зайшло Ягнятка раз да ручая напіцца; і трэба ж тут бядзе адбыцца, што каля гэтых месц галодны шнырыў Воўк...».

Колькі іх у «дзядулі Крылова», гэтых сціслых, дасціпных, поўных руху і дзеі «маленькіх камедый», дзе што ні персанаж, то непаўторны характар, што ні сітуацыя, то сутычка і канфлікт!

І няма большай уцехі для мастака, надзеленага фантазіяй і гумарам, чым увайсці ў гэты жывы і яркі свет вясёлай крылоўскай мудрасці, якая нязменна служыць дабру, справядлівасці, розуму, праўдзе.

Воўк і Ягнятка. Мастак С. Раманаў.

ПАДАРУНАК СЯБРОЎ

Некалькі дзён назад атрымаў я з Сафіі каштоўны падарунак — антэлагічны зборнік «Белоруски разкази» («Беларускія апавяданні»). Гэтае першае выданне такога тыпу ў Балгарыі з'яўляецца адначасова адным з самых салідных і найбольш поўных зборнікаў беларускай прозы, якія выдаваліся за мяжой увогуле, — у кнігу ўвайшлі сорак апавяданняў трыццаці аднаго беларускага пісьменніка розных пакаленняў.

Кароткая прадмова, напісаная Валянцінай Куляшовай і Алесем Адамовічам, дае балгарскаму чытачу ўяўленне аб тым, як складваліся гістарычны лёс нашага народа і яго літаратурныя традыцыі. Праследжваючы амаль усе гістарычныя перыяды ў развіцці беларускай літаратуры, аўтары прадмовы падрабязна разглядаюць літаратурны працэс у Беларусі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, калі былі створаны ўсе ўмовы для росквіту нашай нацыянальнай культуры і літаратуры. У прадмове даецца таксама нешматслоўная, але даволі дакладная характарыстыка творчасці такіх беларускіх празаікаў, як М. Гарэцкі, Зм. Бядуля, К. Чорны, М. Лынькоў, І. Мележ, Я. Брыль, В. Быкаў, М. Стральцоў, І. Пташнікаў і іншыя.

Зборнік адкрываецца апавяданнямі Якуба Коласа «Тоўстае палена» і «Недаступны». Тут жа змешчаны апавяданні Ядвігіна Ш., «Пяць лыжак заціркі» і «Злодзей» Змітрака Бядулі. Аб цяжкім жыцці сялян Беларусі ў час прыгону балгарскі чытач даведаецца з апавядання Максіма Гарэцкага «Смачны заяц», пра жыццё і барацьбу рабочага класа і сялянства напярэдадні і пасля Вялікага Кастрычніка — з апавяданняў Васіля Каваля, Цішкі Гартнага, Сымона Баранавых, Міхася Зарэцкага, Міхася Чарота, Платона Галавача.

Прадстаўлены ў зборніку і такія шырока вядомыя творы, як «Над Бугам» Міхася Лынькова, «Макаркавых Волька», «Маленькая жанчына» і «Мяшчане ў густой пары» Кузьмы Чорнага, «Галя» Янкі Брыля, «Вераб'іная ноч» Міколы Лупсякова. Амаль усе гэтыя апавяданні тэматычна блізкія творам сучаснай балгарскай літаратуры, галоўная праблема якой — карэнныя змены ў псіхалогіі і побыце чалавека, фарміраванне яго светапогляду ва ўмовах новых грамадскіх узаемаадносін.

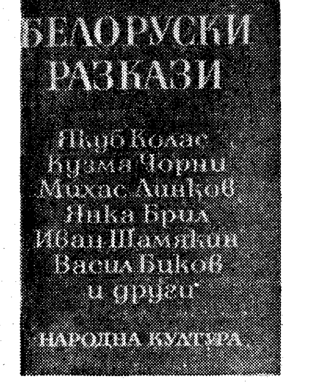
Другую палову зборніка складаюць, у асноўным, творы пра нашых сучаснікаў, пра іх узаемаадносіны. Гэта апавяданні Івана Мележа, Івана Шамякіна, Аляксея Кулакоўскага, Янкі Скрыгана, Тараса Хадкевіча, Аркадзя Чарнышэвіча, Івана Навуменкі.

«Апошні крыж» Піліпа Пестрака і «Звычайная ікона» Аляксея Карпюка знаёмяць з барацьбой працоўных былой Заходняй Беларусі за ўз'яднанне ў адзінай Савецкай дзяржаве, «Адна ноч» Васіля Быкава — з эпізодам перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

У кнізе «Беларускія апавяданні» прадстаўлены таксама сваімі лепшымі творамі маладзейшыя пісьменнікі — Уладзімір Караткевіч, Іван Пташнікаў, Уладзімір Дамашэвіч, Вячаслаў Адамчык, Міхась Стральцоў, Барыс Сачанка, Іван Чыгрынаў.

На тытульным лісце кнігі напісана: «Пераклаў з беларускай мовы Хрыста Берберкаў». Дзіўна і нязвыкла бачыць гэтае імя ў чорнай жалобнай рамцы. Гэты чалавек вялікай душы і сэрца, таленавіты энтузіяст-перакладчык нашай літаратуры заўчасна памёр у самым росквіце творчых сіл, поўны многіх і розных задум і планаў. Пераклад зборніка «Беларускія апавяданні» — яго апошняя вялікая літаратурная праца.

Без перабольшання можна сказаць, што сваю задачу Хрыста Берберкаў выканаў на выдатна. Яму ўдалося сродкамі балгарскай мовы перадаць непаўторную своеасаблівасць такіх

розных празаікаў, як Якуб Колас і Ядвігін Ш., Цішка Гартны і Васіль Каваль, Кузьма Чорны і Янка Брыль, Уладзімір Караткевіч і Іван Пташнікаў. Перакладчык умела выкарыстаў пэўную блізкасць (у сэнсе аднолькавай ступені распрацаванасці) гутарковага стылю ў беларускай і балгарскай мовах, а таксама тое, што ў абедзвюх мовах існуюць даволі развітыя дыялектныя сістэмы. Асабліва ўдаўся Х. Берберкаў пераклад гумарыстычных апавяданняў Ядвігіна Ш. і Кузьмы Чорнага, пабудаваных на глыбокім веданні сялянскага побыту і звычаяў. Добра перадае ён і асаблівасці мовы іншых аўтараў, схільных як да паэтычнаўзнёслай манеры, так і да псіхалагічна-аналітычнай.

Пераклады Хрыста Берберкава, зробленыя з беларускіх арыгіналаў, чытаюцца лёгка, свабодна, яны гучаць натуральна.

Зборнік адрэдагаваны добрым сябрам беларускай літаратуры ў Балгарыі Георгіем Вылчавым. Яму ж належаць і пераклады апавяданняў «Адна ноч» Васіля Быкава і «Блакітны вецер» Міхася Стральцова.

У анатацыі да зборніка сказана: «Прадстаўленыя сваімі лепшымі апавяданнямі, прызнаныя майстры гэтага жанру узбагачаюць і наша ўяўленне аб укладзе беларускіх белетрыстаў у шматнацыянальную савецкую літаратуру».

Выхад у свет у Сафійскім выдавецтве «Народна култура» гэтай кнігі — новая хвалюючая старонка ў летапісе дружбы нашых народаў, што мацнее і пашыраецца з кожным годам.

В. НІКІФАРОВІЧ.

ВЫСТАЎКА МАЛОЙ ГРАФІКІ

Больш як пяць гадоў кнігалюб работнік Магілёўскага завода штучнага валакна Мікалай Велікaнаў збірае кніжныя знакі — экслібрысы. Зараз у яго калекцыі больш як тры з палавінай тысячы кніжных знакаў, гравюр і лінагравюр.

Нядаўна ў чытальнай зале навукова-тэхнічнай бібліятэкі завода ён арганізаваў выстаўку малой графікі. На ёй прадстаўлена 310 графічных мініяцюр — кніжных знакаў работы многіх мастакоў краіны.

Вось некаторыя з іх. На лінагравюры намаляваны ў даспехах Дон-Кіхот. У руцэ ў яго сцяг, на якім напісана: «Для велічы чалавека». Удалечыні вятрак, а побач кнігі. Гэта кніжны знак работы маладога мастака Леаніда Шчацiева. На выстаўцы таксама прадстаўлены работы маскоўскага мастака Анатоля Калашнікава і экслібрысы сына Велікaнава, Мікалая, студэнта Беларускага дзяржаўнага універсітэта.

Выстаўка малой графікі ў Магілёве праводзіцца ўпершыню. Яна прапагандуе сярод рабочых, інжынераў і служачых завода мастацтва малой графікі.

Л. ЗАКАШАНСКІ.

нуў уперад за аброць. Упарты конь толькі вінавата міргаў і ўсё заглядваў на сялянскія двары.

Немец быў стары, з шызым тварам і бульбінаю-носам. І, пэўна, добры. Ён не злаваў на каня, а чамусьці ўсміхаўся, расцягваючы рот да вушэй, як клоун, і ківаў дакорліва галавою:

— Ай, рус... Ай, пфэрд...

Вось ён ускараскаўся зноў на свой шарабан, стаў мацаць па вялікіх, як торбы, кішэнях, што былі папрышываны на баках і на грудзях зялёнага фрэнча. Дастаў ножык, падміргнуў мне і Петрусю і падвастрыў канец палкі. Мы не разумелі — для чаго. Раптам немец кальнуў гэтым ражном каня ў сцёгны, у хвост. Жывёліна адразу ірванула шалёным галопам.

— Гэ-гэ-гэ! — задраў ногі, зарагатаў немец. Яго адразу стрэсла з сядзення ўніз, ён гэпнуў на калінцы, спалохана ашчаперыў свае бідоны...

Чым бы ўсё гэта скончылася, невядома. Але ўкруцілася ў кола ляйчына, і конь ламануў у бок, убіўся аглоблямі ў Сцёпаў плот.

— Бяжым! — тузануў я Петруся за руку.

Нас апярэдзілі Таня і Сцёпа. Калі мы падбеглі да шарабана, Таня бойка тараторыла з немцам на яго мове, а Сцёпа сіліўся выбавіць з плота каня. Бедная жывёліна была галодная, што сабака, і прагна хапала з бэзу лісты.

Нясмела наблізіліся некалькі жанчын, падышоў брат Сцёпы — Сяргей.

— Тан'я — гут! Карош дзевашка! — п'янавата паляпаў немец Таню па плячы. — Э-э... оп! — ён рукамі выхапіў з двухколкі адзін бідон.

— Карл Шпайтэль гаворыць, што будзе прадаваць спірт. За паўлітру — яйка або два гуркі, — сказала Таня жанчынам і зноў зарагатала з немцам. Потым збегала дадому і вынесла каню бярэмя сена.

Немец пачаў прадаваць спірт. Падыходзілі адны жанкі і дзеці, і то нерашуча.

— Хоць на якое лякарства паўлітру ўзяць... — апраўдваліся адна перад адной жанчыны. Некаторыя стрымана ўсміхаліся — дурны немец... Хіба ён не ведае сапраўднай цаны на спірт?

— А чаго яму шкадаваць? — зазначыў Сяргей. — Нашым салам ды па нашай скуры...На броварах былі цэлыя цыстэрны гэтага дабра... Усё расцяглі!

Я заўважыў, што Сяргей, аціраючыся ля жанчын, пільна прыслухоўваецца да размоў Тані з немцам. Цікава, пра што яны, сапраўды, балбочуць?

У чарзе за спіртам адбылася завaруха. Гэта немец агрэў Петруся меркаю па ільбе. Верабейчык справіўся стаць па спірт мо ўжо трэці раз. Цана на спірт была адразу павышана ў два разы.

Мяне не цікавіў спірт. Я ва ўсе вочы зблізку разглядаў немца. І нічога асаблівага, як ні сіліўся, не мог заўважыць. Адзенне, праўда, трохі дзіўнае, ды карабін у брычцы.

Апаноўвала прыкрасць: чаму немец не выклікае ў мяне нянавісці, а толькі цікавасць, хоць я і пераконваў сябе, што гэта вораг, вораг...

А вось на Таню, то, праўда, уздымалася, расла ў грудзях злосць. Чаго яна так віляе перад немцам? І адкуль гэтак добра ведае нямецкую мову? Трэці месяц, як фронт адсунуўся і заціх недзе на ўсходзе, а яна толькі нядаўна заявілася ў вёску. Дзе бадзялася ўвесь гэты час?

Не любіў я і Сцёпу: бач, як вылупіў на Таню вочы, захапляецца яе гергатаннем...

Каламутна было ў мяне на душы.

Назад на слуцкую дарогу немцаў «пфэрд» выбег ахвотна. Можа таму, што падмацаваўся, а мо' тая дарога вяла дадому. Але хутчэй за ўсё конь урэшце зразумеў нямецкую мову.

— Сказаў немец, што хутка прыйдзе сюды на пастой іхняя часць, — бадзёра аб'явіла Таня і, падскокваючы, пабегла дадому. Я паспеў скеміць, што вочы яе, калі яна гаварыла, незвычайна блішчэлі. Але ў іх была не радасць, а штосьці іншае.

Сцёпа тэрмінова сабраў нас у гумне. Відаць, паводзіны Тані і яго закранулі за жывое. Але размову павёў зусім не пра яе.

— Слухайце сюды... — па-змоўніцку прашаптаў ён. Мы з Петрусём выцягнулі шыі, падаліся да яго. Камандзір выклаў сваю чарговую задуму. Нам яна спадабалася: аперацыя была падобная на ваенную. Датычыла яна старасты. А старасту прывезлі немцы. Значыць, ён такі ж самы вораг, як і яны.

— Цягніце саломінкі, — прапанаваў Сцёпа і выставіў руку. — Даўжэйшая — стаяць на варце, дзве астатнія — лезці...

Я і Пятрусь выцягнулі карацейшыя.

Аперацыю назначылі на нядзелю. У гэты дзень Аляксандр Рудак запрагаў чыйго-небудзь каня і з'язджаў звычайна да самага вечара ў Слуцк. Вяртаўся часта п'яны, кожны раз прывозіў з сабою рэчы з яўрэйскіх дамоў, цягаў іх прыцемкам у хату і мармытаў нейкую песню. Значыць, цэлы дзень будзе ў нашым распараджэнні...

Я ледзь дачакаўся гэтай праклятай нядзелі. І не таму, што не цярпелася хутчэй штонебудзь рабіць. Проста галава пухла ад усялякіх думак. А ноччу, напярэдадні, нават спаў дрэнна і бачыў мо сто сноў. Раніцаю ў мяне, мабыць, быў неважнецкі выгляд, бо маці прыклала далоню да ілба і папытала, ці не баліць што ў мяне.

Мы былі перакананы, што аперацыю правялі чыста.

Залезці па вуглу на вышкі Рудаковай хаты — раз плюнуць. Тым больш, што ніякага зашчытку ад агародаў не было. З вышак скокнулі з Петрусём у сенцы. Гэта — былое праўленне калгаса, мы былі тут шмат разоў і ведаем кожны куток (нават нядаўна стараста клікаў нас мыць пасуду з-пад малака: яго лапішча не лезла ў збанкі). Мы абшарылі хату, сенцы, кладоўку — ніякага масла ці іншага правіянту, назбіранага для немцаў, не знайшлі. Мусіць, Рудак паспеў звезці ўсё ў горад. Псаваць не было чаго, і наш баявы настрой спаў...

Праўда, у хаце на лаўцы стаяла доўгая чарада паўнюткіх збанкоў з малаком. Я схапіў адзін, узняў над галавою і... За ім другі, трэці...

Сцёпа казаў, што яны бухалі, як бомбы. Ён баяўся нават, каб хто не насунуўся якраз на той момант, хацеў падаваць ужо сігнал трывогі.

Дык я і гавару: ўсё быццам бы прайшло гладка. А на справе атрымалася нямаведама што. Насмяшылі ўсё сяло.

Назаўтра адразу адбыліся дзве непрыемнасці. Па-першае, як толькі ўбачылі Таню, яна секанула:

— Эй! Ну як — абсохла ўжо малако на губах? Хадзем яшчэ ды гаршкі паб'ем...

— Маўчы, падліза нямецкая! — вылаяўся я, а Верабейчык пагардліва плюнуў і пагразіў ёй кулачком.

І прычым тут было «малако на губах», не разумею. Сама на які год усяго старэйшая за мяне. Калі ж хацела сказаць другое, то я і не каштаваў учора ў Рудака малака. Гэта Пятрусь паспеў злізаць з аднаго збанка вяршок. І цікава, адкуль яна ведае, што гэта ўсё — наша работа? Рудак і то не чапляецца... Ці не занадта доўгі ў Сцёпы язык? Я сам бачыў, як вечарам таго ж дня Сцёпка доўга стаяў з Таняй ля іхніх веснічак і старанна калупаў нагою зямлю.

Другая непрыемнасць была значна большая. Нас сабраў Сяргей. Да гэтага часу ён ніколі не хадзіў з намі ў гумно, не загаворваў па-сур'ёзнаму і на вуліцы. Ух, які злосны ён быў цяпер!

Гаварыў стрымана:

— Вось што... круціць вушы я не буду — не маленькія. А варта было б! Сваімі дурацкімі збанкамі вы сарвалі нам больш сур'ёзныя планы. Сёння Рудак ужо начапляў мо дзесяць замкоў... Дый сам насцярожыўся...— Сяргей прымоўк, потым стукнуў кулаком па калені: — Ах, свінтусы!.. Ну, што цяпер зробіш... Мусіць, я і сам вінаваты не менш — залішне спадзяваўся на Сцёпу. Больш без майго ведама каб ні кроку! Зразумела?

— Зразумела...— адказалі мы шэптам.

— І вось яшчэ што... Я тады разабраў з большага, пра што Таня з немцам гаварыла. Маці ў яе, аказваецца, выкладала нямецкую мову ў Гродна, пагэтаму, і яна навучылася. Сказала яму, што знарок уцякла ад маці з эшалона, каб застацца з немцамі. Змікіцілі, чым усё гэта пахне?

Мы ашалела лыпалі вачыма. Сцёпа мычэў і круціў галавою, як ад зубнога болю. Вось дык штучка гэтая Таня! «Ну што, камандзір, ідзі, заляцайся да сваёй немкі!» — помсліва думаў я. Добра ўсё-такі, што я раскусіў бабчыну ўнучку першы...

Пасля таго Тані не стала ад нас жыцця. Мы з Петрусём галёкалі і свісталі ёй услед, і яна па цэлых днях не паказвалася з дому. А раз прыйшла па малако замест бабкі, дык я вытурыў з хаты. Канечне, атрымаў за гэта ад мамы чосу. Прыходзіць зноў стала бабка Настуся. Невыносна было слухаць яе пра адно і тое ж — пра Танечку, пра адзіную ўнучку. Маўляў, дасюль нічога мелася, а гэта ж захварэла ці што... Плача, бедная, па начах, стогне, выкрыквае нешта пра самалёты, пра пажар... А раз прасіла адцягнуць убок нейкія колы...

Працяг у наступным нумары.

Госці Мінска

СЛОВА МАЕ БАЛАЛАЙКА

«Якая прыгажосць гэтыя балалайкі. Які цудоўны эфект могуць яны даць. Па тэмбры гэта незаменны інструмент»,— сказаў П. І. Чайкоўскі пасля аднаго з канцэртаў «Гуртка аматараў ігры на балалайцы», створанага ў 1888 годзе ў Пецярбурзе вядомым рускім віртуозам-балалаечнікам В. В. Андрэевым.

Балалайка як народны музычны інструмент вядома з пачатку XVIII стагоддзя, але ў тым выглядзе, у якім мы яе ведаем, яна існуе з 1886 года, пасля ўдасканаленняў, зробленых па ініцыятыве В. В. Андрэева. Само слова балалайка паходзіць ад слоў «брынчаць», ударацъ пальцамі па ўсіх струнах, таму яна і называлася «брунькай», «балабайкай» і, нарэшце, балалайкай.

Для многіх зарубежных турыстаў балалайка не столькі музычны інструмент, колькі сувенір, накшталт тульскага самавара ці матрошак. За рубяжом нават ёсць рэстараны пад «інтрыгуючай» назвай «Балалайка». Але калі для адных балалайка — гэта сімвал ці сувенір, то для сапраўдных аматараў рускай народнай музыкі — гэта, перш за ўсё, цікавы музычны інструмент. У гэтым мы маглі яшчэ раз пераканацца, слухаючы канцэрт заслужанага артыста РСФСР лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Паўла Нечапарэнкі, які адбыўся 7 лютага ў зале філармоніі.

Павел Нечапарэнка выступіў у другім аддзяленні канцэрта (у першым аддзяленні выступалі салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі Элеанора Кузьмічова — арфа і Яўгенія Цвятаева — сапрана).

Праграма канцэрта Нечапарэнкі падабрана вельмі разнастайна. Тут прадстаўлены як творы, напісаныя спецыяльна для балалайкі, («Канцэрт для балалайкі з аркестрам» Шышакова, выконвалася першая частка, андантэ з канцэрта для балалайкі, гавот і вальс з сюіты для балалайкі кампазітара Васіленкі), так і пералажэнні для гэтага інструмента — «Гумарэска» Дворжака, «Ронда соль-мажор» Моцарта, сімфанічная паэма Сен-Санса «Танец смерці».

Прачытаўшы ў праграме канцэрта назву «Танец смерці», я, шчыра кажучы, трохі здзівіўся,— ці здолее музыкант — на струнах звычайнай канцэртнай балалайкі! —перадаць усе тэмбравыя і дынамічныя адценні і нюансы гэтай сімфанічнай паэмы, напісанай Сен-Сансам для вялікага сімфанічнага аркестра.

У выкананні П. Нечапарэнкі «Танец смерці» прагучаў даволі пераканаўча, дзякуючы вялікаму майстэрству артыста, хоць, вядома ж, у выкананні сімфанічнага аркестра «Танец смерці» пакідае бязмерна большае ўражанне. Маючы на ўвазе выкананне Нечапарэнкі, можна гаварыць не столькі аб уражанні ад твора, колькі аб віртуозным валоданні балалайкай. Гэта адносіцца і да выканання «Другой венгерскай рапсоды» Ф. Ліста, выкананай артыстам «на біс».

На мой погляд, найбольш яркае ўражанне пакінулі «Канцэрт для балалайкі з аркестрам» Шышакова, гавот і вальс з «Сюіты для балалайкі» Васіленкі, «Гумарэска» Дворжака, «Ронда соль-мажор» Моцарта і асабліва руская народная песня «Заиграй, моя волынка».

Пасля канцэрта я сустрэўся з вядомым беларускім цымбалістам заслужаным артыстам БССР А. Астрамецкім. Цікава было паслухаць яго думку.

— Гэтага артыста я ведаю даўно,— сказаў Аркадзь Абрамавіч.— Яшчэ ў 1956 годзе мы разам з ім выступалі на канцэрце ў Капенгагене. Артыстычную манеру Паўла Нечапарэнкі характарызуе вялікая эмацыянальнасць і, вядома, бліскучая тэхніка. У Савецкім Саюзе ёсць музыканты — выканаўцы на балалайцы, якія, можа быць, і не саступаюць яму ў тэхніцы, але ім не хапае той творчай свабоды, з якой гэты майстра «чытае» самыя складаныя і самыя «заіграныя» творы розных эпох і стыляў...

— Ці можна правесці якую-небудзь аналогію паміж выканаўчымі магчымасцямі цымбал і балалайкі, як музычных інструментаў?

— У балалайкі мяккі і прыгожы тэмбр, а ў цымбал, на маю думку, большая дынамічнасць гучання і асабліва гэта адчуваеш, калі выконваеш творы вялікіх форм, такія, напрыклад, як «Другая венгерская рапсодыя» Ф. Ліста. Гэта прызнаюць і самі выканаўцы-балалаечнікі. Ды справа не толькі ў самім інструменце!.. Канкурыраваць з такім віртуозам, як Нечапарэнка, усё роўна цяжка: ён бярэ залу ў палон.

Так яно і было на канцэрце, які даваў вядомы на ўвесь свет балалаечнік.

Анатоль ЦЫРКУНОЎ.

БЯРОСТА

Бярозка, беластволая прыгажуня, даўно стала сімвалам Расіі і ўсяго рускага. І любяць яе не толькі за прыгажосць і непатрабавальнасць. Ва ўсім зялёным царстве няма, здаецца, дрэва, якое больш шчодра аддавала б сябе на служэнне чалавеку. Не кажучы аб усіх каштоўных якасцях бярозы, звернемся да адзення дрэва — яе кары.

Самы верхні пласт кары, белы плашч бярозы, або, як яго называюць, бяроста, апрача сваёй чыста знешняй прывабнасці, валодае мноствам дзівосных якасцей. Яна трывалая, эластычная, не прапускае вільгаці, лёгка паддаецца апрацоўцы, не трацячы пры гэтым свайго хараства і прыгажосці. Народ даўно заўважыў і ацаніў па вартасці гэты цудоўны прыродны дар.

Па ўсёй неабдымнай Русі — ад сцюдзёных берагоў Баранцава мора да Ціхага акіяна, у сібірскай тайзе і на Алтаі, у сярэднерускай паласе і на Урале — усюды, дзе пусціла карэнні непераборлівая бяроза, удалыя рукі народных умельцаў майстравалі з бяросты кашы і скрыначкі-тытунніцы, коўшыкі і сальніцы, дзіцячыя дудачкі і бразготкі, плялі ўсялякіх форм і памераў лубянкі. Будавалі людзі хату і, каб захаваць яе ад сырасці, пад вуглы зруба клалі па шырокім лісце бяросты; ёю спавівалі даўней трэснутыя гаршкі, ладзілі берасцянкі — чаўнакі з лёгкай драўлянай рамы, пакрытай бяростай.

З усіх відаў вырабаў з бяросты самай жыццястойкай аказалася «шамагодская», названая так па імені ракі Шамогсы. Жыхары сёл і вёсак, размешчаных па яе берагах, калісьці забяспечвалі ўвесь Паўночны край берасцянымі вырабамі, і асабліва славіліся іх «туяскі» і «таўлінкі» (табакеркі ў выглядзе плоскага бурачка), распісаныя яркімі малюнкамі і ўпрыгожаныя разьбой. Даўно ўжо гэтыя вырабы выцiснуты з побыту іншымі, больш сучаснымі матэрыяламі, і цяпер іх можна сустрэць толькі ў музеях ды рэдкіх калекцыях аматараў. І толькі адна разнавіднасць існуе па сённяшні дзень, захаваўшы сваю старую назву «Шамагодская бяроста».

Не ўстаноўлена, кім і калі заведзена ў вёсцы з дзіўнай назвай Курава-Навалак мастацтва вырабу шкатулак і карабочкаў з ажурным берасцяным карункам, ды, па сутнасці, не так ужо і важна, хто быў першым, таму што гісторыя промыслу ствараецца рукамі многіх пакаленняў народных умельцаў.

К канцу XIX стагоддзя трывала склаліся традыцыі і манера вырабу ажурнай бяросты. Майстры часцей за ўсё звяртаюцца да спакойных, мяккіх форм раслінных узораў, якія лепш і больш натуральна ўзгадняюцца з рытмічнай і пластычнай формай матэрыялу — белай, шэраватай або ружаватай бяростай з папярэчнымі рысачкамі-штрыхамі.

Тэхніка разьбы была нескладаная, зусім даступная для ўмелых рук. Ранняй вясной нарыхтоўвалі ў суседніх лясах вялікімі партыямі бяросту. Ачысціўшы яе ад наростаў, а потым ашкурыўшы, майстар затупленым шылам наносіў на паверхню пласціны контур будучага ўзору, а прамежкі між дэталямі малюнка выдаляў вострым нажом. Такім чынам заставаўся рэльефны малюнак на ажурным фоне.

Найбольш распаўсюджаным узорам было тонкае, звілістае сцябло з атожылкамі, якое заканчваецца кветкамі і лісцем (малюнак букета). Складаецца ўражанне, што ўзоры арганічна выходзяць адзін з аднаго, што іх элементы льюцца на плоскасці, рытмічна паўтараючыся. Кампазіцыя звычайна заканчваецца каймой, якая складаецца з простых геаметрычных фігур. Гэта могуць быць выцягнутыя авалы, сэрцайкі, падоўжаныя прыгожыя ромбікі, вузкія пункцірныя каёмачкі, якія нагадваюць плецены шнурочак.

Задача майстра заключалася ў тым, каб знайсці правільныя прапорцыі асобных дэталей малюнка і размеркаваць іх на плоскасці, чаргуючы малюнак з бяросты і поле фона (ажур). Прыродны талент рускага ўмельца і шматгадовы вопыт дапамагалі яму беспамылкова, з мудрай стрыманасцю выбраць узор, вызначыць суадносіны і, паўтараючы іх, як музычны напеў, ствараць разнастайныя і арыгінальныя кампазіцыі. Многія рэчы, зробленыя старымі майстрамі для штодзённага карыстання, адзначаны такой прыгажосцю і густам, што цяпер беражліва захоўваюцца ў музеях як лепшыя ўзоры народнай творчасці.

Найбольш вядомы са старых майстроў Іван Вепраў. Яго работы да нас, на жаль, не дайшлі, але дыпломы, атрыманыя ім на выстаўках у Волагдзе, Маскве, Ніжнім Ноўгарадзе і Парыжы, сведчаць аб незвычайным таленце гэтага народнага ўмельца. Несумненную цікавасць уяўляе Вялікі бронзавы медаль (велічынёй з чайны сподачак), прывезены з Францыі ў 1900 годзе з надпісам: «Міжнароднае журы ўзнагарод прысуджае дыплом ганаровага водгуку за выстаўленыя вырабы з бярозы І. А. Веправу ў Вялікім Усцюгу».

Іван Вепраў, у адрозненне ад многіх сваіх таварышаў па рамяству, быў чалавекам адкрытай душы і ўсё рабіў для таго, каб перадаць свой вопыт і веды аднавяскоўцам, раскрыць ім усе тайны і тонкасці разьбы па бяросце.

Сярод мноства вучняў Івана Веправа асабліва вылучаўся здольнасцямі яго сын Аляксандр. Атрымаўшы ў спадчыну ад бацькі любоў да расліннага арнаменту — плаўнага, спакойнага, з акруглымі формамі, ён надаваў вырабам яркую выразнасць. Ужо ў савецкі час Аляксандр Вепраў у творчай садружнасці з мастакомграфікам Е. П. Шыльнікоўскім, які працаваў у арцелі «Паўночная чэрнь», распрацаваў і ўкараніў многа новых і складаных малюнкаў і арнаментаў для разной бяросты. Яму належаць арыгінальныя па форме і па чысціні апрацоўкі тэматычнай кампазіцыі «Пагранічнік». «Паляванне на львоў», «Паляванне на зайца» і многія іншыя работы.

Вартым пераемнікам свайго настаўніка І. А. Веправа аказаўся і Мікалай Вепраў. У 1937 годзе на Сусветнай выстаўцы ў Парыжы за вялікае дэкаратыўнае блюда «Поўнач» — з цудоўным па прыгажосці малюнкам цэнтральнай часткі, акаймаваным фрызам з сілуэтамі бягучых аленяў, — Мікалай Вепраў быў адзначаны дыпломам.

З імем гэтага чалавека звязана надзвычай важная і бясспрэчна значная для гісторыі промыслу падзея, аб якой нельга змаўчаць. Мікалай Вепраў, насуперак існаваўшым няпісаным правілам, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне, аб захаванні сакрэту разьбы ў межах вёскі Курава-Навалак, пайшоў на парушэнне гэтай забароны. Кіраваўся пры гэтым Вепраў толькі адной акалічнасцю: клапоцячыся аб прытоку свежых сіл і разумеючы, што ў замкнутых рамках адной вёскі народнае мастацтва можа загінуць, Мікалай Вепраў вырашыў пашырыць маштабы промыслу і ў 1934 годзе арганізаваў у суседнім сяле Паўшына арцель «Салідарнасць». Ужо праз некалькі месяцаў калектыў пад яго кіраўніцтвам парадаваў цікавымі работамі, якія вылучаліся навізной і разнастайнасцю малюнкаў.

Гэта быў па тым часе смелы крок, які цалкам апраўдаў сябе. Прытрымліваючыся гэтага шляху, Шамагодскі камбінат у 1935 годзе аб'яднаў усіх разбяроў у адзін вялікі творчы калектыў, які ў поўную меру разгарнуў свае сілы і здольнасці.

У пошуках новых узораў малюнкаў і кампазіцый прыкметную дапамогу аказалі новаму калектыву супрацоўнікі Навукова-даследчага інстытута мастацкай прамысловасці.

Узбагачанае прытокам свежых сіл, старажытнае мастацтва працягвае радаваць людзей сваімі цудоўнымі творамі — карункамі з бяросты. Гэтаму ў многім садзейнічае і створаная пры камбінаце школа, якая рыхтуе маладых майстроў разьбы па бяросце.

Многа гадоў здавалася, што шамагодскія ўмельцы застануцца адзінымі наследнікамі і захавальнікамі старадаўняй берасцяной справы. Аднак зусім нядаўна ў іх з'явіліся супернікі. Імі аказаліся майстры з кіраўскай фабрыкі «Ідэал», якія пачалі выпускаць забаўныя і вельмі сучасныя па форме вырабы з бяросты. Гэта фабрыка многа гадоў спецыялізавалася на вырабах з капа-кораня, здзіўляючы аматараў старажытнасці цудоўнымі, самабытнымі вырабамі — таксама, між іншым, вельмі старадаўняга народнага мастацтва, звязанага з бяростай. Старая, добрая, вечна мілая бярозавая кара зноў уваходзіць у наш побыт, упрыгожваючы яго і радуючы людзей.

Галіна ОЛЬГІНА, (АДН).

З РОЗНЫХ ШЫРОТ

АРГЕНЦІНА:

ААН... У ЛЯЛЬКАХ

У Буэнас-Айрасе сустрэліся лялькі з усіх канцоў свету. «Калекцыя лялек Перыніка», якая ўзнікла тут некалькі гадоў таму назад, налічвае цяпер каля 140 экземпляраў лялек з СССР і Непала, Афрыкі і Галандыі, Мексікі і Іспаніі... усяго з 89 краін. Аднак ініцыятары калекцыі лічаць, што яна павінна сабраць «прадстаўніц» усіх краін-членаў ААН.

Упершыню калекцыя экспанавалася ў 1962 годзе ў прадмесці Буэнас-Айраса. Яе наведала 10 000 чалавек. З таго часу было арганізавана яшчэ 5 выставак, якія нязменна карысталіся поспехам. У 1967 г. калекцыя лялек экспанавалася на Сусветнай выстаўцы ў Манрэалі. У недалёкім будучым яна будзе паказана ў Парагваі, Іране і Ізраілі.

ФРАНЦЫЯ:

МІЖНАРОДНЫ ФЕСТЫВАЛЬ ЖЫВАПІСУ

У замку Грымальдзі, у цяперашнім памяшканні музея сучаснага мастацтва невялікага французскага горада Кань-сюр-Мэр у канцы сакавіка адкрыецца першы ў свеце фестываль жывапісу. У чатырох залах музея, у якіх у свой час выстаўляліся карціны Рэнуара, Мадзільяні і многіх іншых вядомых жывапісцаў, будуць сабраны і супастаўлены апошнія палотны сучасных мастакоў 51 краіны. Фестываль будзе праводзіцца штогод. Журы фестывалю будзе складацца з мастацкіх крытыкаў, калекцыянераў і захавальнікаў музея. Кожная краіна-удзельніца прадстав'ць 5 палотнаў.

Фестываль працягнецца 10 дзён. Прадугледжваецца прысуджэнне наступных прэмій: «Залатая палітра» (10 000 фр.), «Срэбраная палітра» (5 000 фр.), «Бронзавая палітра» (3 000 фр.) і «Аскар жывапісу» (2 000 фр.). Апрача таго, лепшая карціна кожнай краіны-удзельніцы будзе адзначана асобнай прэміяй і дыпломам.

Адначасова пад эгідай ЮНЕСКА будуць арганізаваны сустрэчы, калоквіумы і лекцыі, у ходзе якіх удзельнікі фестывалю абмяняюцца думкамі аб эстэтычных і тэхнічных аспектах сучаснага жывапісу.

З Ш А:

КАСМІЧНЫ БІЗНЕС

Рэгулярныя камерцыйныя рэйсы на Месяц? Пакуль гэта, вядома, фантастыка. Але, мяркуючы, што гэта можа стаць рэальнасцю і прынесці немалыя прыбыткі, амерыканскія авіякампаніі прыступілі ўжо да вярбоўкі «касмічных турыстаў».

На першы месячны рэйс амерыканцы, якія прамарудзяць, не трапяць: усе месцы на яшчэ не сканструяваным касмічным караблі для турыстаў заняты. Чарга ахвотнікаў наведаць спадарожнік Зямлі расце з дня на дзень. Як паведамляюць газеты, каля 200 чалавек ужо зарэзервавалі месцы на палёт на Месяц толькі ў нью-йоркскай касе авіякампаніі «Панамерыкен». Сярод іх, між іншым, няўдалы прэтэндэнт у прэзідэнты ЗША на выбарах 1964 года рэакцыянер Бары Голдуотэр.

Продажам месц на Месяц занялася таксама кампанія «Транс-Уорлд эйрлайнс». Больш таго, яна ўключыла ў свой даведнік парадак падачы заявак. У ім сказана, што заяўкі на палёт на Месяц «прымаюцца касамі кампаніі ва ўсіх кутках свету».

Кампаніі сцвярджаюць, што яны будуць строга захоўваць чарговасць, калі справа дойдзе да турыстычных месячных рэйсаў. «Кожнаму заказчыку паведамяць, калі адпраўляецца яго рэйс», — сказаў прадстаўнік «Транс-Уорлд эйрлайнс».

А ў сапраўднасці, хіба так ужо цяжка захоўваць доўгія спісы энтузіястаў, калі гэта прыносіць прыбытак?

Ю. РАМАНЦОЎ,
карэспандэнт ТАСС.
Нью-Йорк.

ЛЮТЫ. Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выказваю глыбокую і сардэчную ўдзячнасць усім, хто павіншаваў мяне з прысуджэннем Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа.

Міхась ЛЫНЬКОЎ.

ЗДЫМАЮЦЬ ФОТААМАТАРЫ

Віктар Углік жыве і працуе ў Жодзіне. Займаецца фатаграфіяй два гады. Больш за ўсё Віктар любіць здымаць дзяцей. Зрэшты, гэта можна зразумець, пазнаёміўшыся з падборкай яго фотаздымкаў, якія тут друкуюцца.

Весялуха.

— Дык пойдзем мы ў гэты дзіцячы сад?

На грамадскіх асновах...

Нічога, і я хутка буду вялікі...

— Бабуля, мне ж не застанецца!

ТЭЛЕБАЧАННЕ

11 лютага

Першая праграма. 9-10 — тэлебачанне — школе. Прыродазнаўства. 4-ы клас. «Раслінны і жывёльны свет Беларусі». 16-55 — праграма перадач. 17-00 — тэлевізійныя навіны (М). 17-15 — для аматараў спорту. «Расказы пра каралеву». Кінанарыс. 17-35 — год ленінскай ударнай работы. «У ініцыятараў спаборніцтва». Рэпартаж з «Гомсельмаша» (у запісе). 18-00 — дзіцячы экран. «Чацвёра з нашага двара». Мультыплікацыйны фільм. 18-10 — «Панарама навін». 18-30 — «Рабочы клас Краіны Саветаў». Рэпартаж (паўтор) (М). 19-40 — «Уцякач». Прэм'ера тэлевізійнага мастацкага фільма (М). 20-30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21-15 — эстрадны канцэрт (М). 21-50 — «У свеце кіно». «Экран — 537» (М). 23-05 — навіны, каментарыі. Праграма перадач. 23-20 — для студэнтаў вну. «Фізіка».

12 лютага

Першая праграма. 9-10 — тэлебачанне школе. Хімія. 7-ы клас. «Вадарод і яго выкарыстанне». 9-40 — у свеце навукі. «Акадэмік Пранішнікаў». Кінанарыс. 10-00 — тэлевізійныя навіны (М). 10-15 — міжнародны таварыскі матч па матагонках на лёдзе (М). 11-15 — У эфіры — «Маладосць». Перадача з Вільнюса. 16-45 — праграма перадач. 16-50 — тэлевізійныя навіны (М). 17-00 — школьная фільматэка. «Пры святле дня». Тэлевізійны спектакль. 18-30 — рашэнні кастрычніцкага Пленума ЦК КПСС — у жыццё. «Сялу — новы комплекс машын» (М). 19-00 — «Панарама навін». 19-20 — «Яўгеній Урбанскі». Мастацкі фільм-манаграфія (М). 20-30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21-15 — творчыя партрэты. «Спявае Т. Шымко». 22-05 — «На сцэне — моладзь». Расказ пра маладых акцёраў тэатраў Беларусі. 23-00 — для студэнтаў вну. «Вышэйшая матэматыка». II курс.

13 лютага

Першая праграма. 10-00 — тэлевізійныя навіны (М). 10-15 — «Дарога жыцця». Тэленарыс (М). 10-45 — «Зімовая раніца». Мастацкі фільм (М). 12-15 — для школьнікаў. «Жаваранак» (М). 16-45 — праграма перадач. 16-50 — тэлевізійныя навіны (М). 17-00 — для школьнікаў. «Выдатныя шахматысты свету». Эмануіл Ласкер. Гутарка заслужанага майстра спорту К. Зварыкінай. 17-20 — на музычнай хвалі. 17-30 — трыбуна прапагандыста. «Пра методыку работы над ленінскай тэарэтычнай спадчынай». 18-00 — «Панарама навін». 18-30 — урачысты вечар, прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння І. А. Крылова (М). У перапынку — тэлевізійныя навіны (М). 21-15 — праграма каляровага тэлебачання (М). 23-00 — навіны, каментарыі. Праграма перадач. 23-15 — дзённік IV Усебеларускай зімовай спартакіяды. 23-25 — для студэнтаў вну. «Тэхналогія металаў».

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

Друкарня выдавецтва «Звязда».
Індэкс 63856. АТ 040069

